

Hayalet Gemi

15.000 TL. Sayı: 11 Ağustos 1993

deja vu

med-cezir

kara göründü

yanlış pusula

uçan hollandalı

kutupyıldızı

deligömleğ

sis düşleri

ezberimdekiler

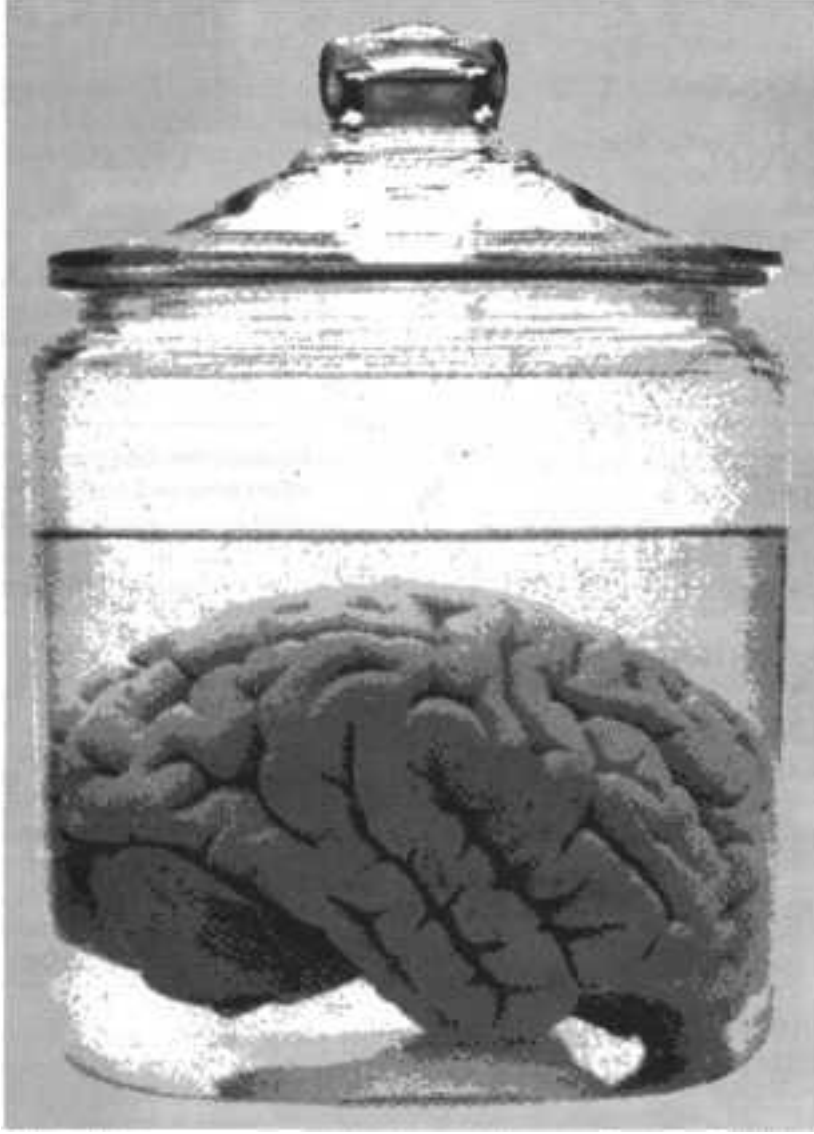

ay tutulması

*Başka bir dünya olduğuna yemin
edebileceğiniz o açık denizlerin gecesinden
çıkıp gelen hayalet geminin sisli şehir
caddelerinde, köy mezarlıklarının tarlalarla
kesiştği boşluklarda, çocuk parklarında ve
kurgusu boşalmış luna-parklarda, sandalyeleri
ters çevrilmiş meyhanelerde, okuyucuları
çoktan yokolmuş kütüphanelerin ıssız
koridorlarında gezindiğini mutlaka birileri
fısıldamıştır kulağınıza. Hatta geceleyin
birdenbire havlayan köpeklerin neden
ürktüklerini o zaman hissetmişsinizdir.
Ya da tüm bunlar uyku ile uyanıklık arasında
yaşanan türden bir hayal...*

seyir defteri

A ve bilincin sınırlarını zorlayan hikâyeler yaşıyor... Ve, tekerrür ümitsizliği besliyor. Mutlak bir aklın hakimiyetine duyulan özlem, çılgınlığın baştan çıkarıcı hazlarıyla karışıp, hayatlarımızı içinden çıkılması güç bir çelişkiler ve yanılsamalar labirentine dönüştürürken, kimilerimiz kendi beyinlerinin kıvrımlarında kaybolmayı seçiyorlar.

Hikâyelerle birlikte aklın kendisi de değişmiyor mu?

içindekiler

AÇIK DENİZDEN YANSIMALAR

babur akyol

AKILLI BİDİK

orhan selim

ZEKA, DOKTORLAR, SEZGİ VE UYGUN
HİKAYELER

murat gülsoy

HİKAYE ANLATANLARIN HİKAYESİ

roger c. shank

İTAAT VE AKIL

micHEL foucault

AKLIN KÖŞESİNDEN ÇIKMIŞ
ŞEYLERE DAİR

pınar türen

SEYRİNE DOYAMADAN

cüneyt a. genç

ALEVLER

nazlı ökten

kaptanın esrarı

6

Eva Braun -ki o bir kedidir- kuytu bir köşede usulca yerini aldığında, polisler yine geldiler ve beni alıp götürdüler.

deligömlüğü

7

Böylece aklımın, vücudumda farklı yerlere dağılabileceğini ve olanca dikkatimi toplayabilirsem onu başıma çıkarabileceğimi öğrenmiş oldum. Bu oldukça eziyetli bir süreçti.

uçan hollandalı

8

Doktorlarda örneklediğim sezgi sorununun yapay sinir ağları konusundaki gelişmelerle aşılabilirliğinin fantazisini kuruyordum ki sinir ağlarından bahsedebilmek için önce doğal sinir ağlarına biraz değinmem gerektiğini hissederek başka bir yola saptım.

med-cezir

11

İnsanlar hikâyelerle düşündürler. Dünyayı zaten anlamış oldukları hikâyelerle anlarlar. Yeni olaylar ve sorunlar daha önce anlaşılmış olanlara başvurularak anlaşılırlar ve başkalarına hikâyeler kullanılarak anlatılırlar.

kayıp hazine

15

özgür akılla rasyonel despotluğun sözleşmesi diyebileceğimiz şeydir: itaat etmek gereken siyasi ilkenin kendisinin evrensel akla uygun olması koşuluyla, özerk aklın kamusal ve özgür kullanımı itaatın en iyi garantisi olacaktır.

yanlış pusula

17

Hassas aletlerle yavaş yavaş keşfedilmeye başlanan beyin artık ne Descartes'in şematize etmeye çalıştığı gibi bir muamma ne de aydınlanma düşünürlerinin zannettiği kadar belirsiz.

başka bir dünya

18

Hayali iskemlesinin üzerinde, insan, kendini sahnede süregiden olayların -ve bunların sonucunda yığılan bilgilerin- dışında ve üstünde tanımlayarak, söz konusu olayların neden olabileceği çalkantılı sürüklenmelerden uzak durmuş olur.

üstü çizilmiş kişiler

20

. Şiveleri Orta Anadolu'ya özgüydü. Sonradan olaydan birbirimize söz ederken bu şiveyi özellikle vurguladığımı farkettim. Bu önemliydi çünkü adamın bir köylü, dolayısıyla bir cahil, bir gerici olduğunun altını çiziyordum. Okumuş, bilinç sahibi bir insan böyle bir şeyi ne söyler ne düşünürdü. Aydınlanma'ya güvenin tamdı anlaşılan.

PROFESÖR NEMRUT'UN BÜYÜK
BULUŞU
ergun kocabıyık

"0"

selçuk akman

YALNIZ BİR KALBİN HAYSİYETİ

mehmet açar

"SEN NERDESİN"

ferhat aktan

AKLA ZİYAN HİKAYE

murat gülsoy

BEŞİNCİ HİKAYE
2. Bölüm

kaan yazıcıoğlu

AKLIN YOLU...

Zeynep aktüre

BİLİNCİN SINIRLARI

daniel c. dennett

YENİLMEZ-AKLIN AY-KRALI

sadık türksavaş

sisdüşleri

23

Boş salonun ortasındaki cam bölme içindeki o şeyi
gördüm.

kutupyıldızı

24

O denizde Saçlarından örülmüş ağlar kaç kurban aldı
Bilinmez; adı, sanı, harfi tariftarifedilmez
Yıllar geçse de acısı zevk verir
Her resmi benden gayri herkese vesikalık

kayıp harita

26

Uğursuz bulduğu televizyon programlarını seyretmez ama
sırf uğurlu olduğuna inandığı aptal bir çocuk programını
da hiç kaçırmazmış... Mühendis, hikâyeyi bu noktada
kesip, "Gerisini anık sen düşün" dedi...

ezberimdekiler

30

Bana kalsa, her gece yetmişli yıllardan kalan
kırkbeşliklerle geçiririm kalan ömrümü. Ama bana
kalanlar ancak size ulaştırabildiklerim. Üstelik ben
kurgusal bir yazarım. Beni yaratan kişi ne o günleri
yaşamış, ne de Müzeyyen 'Abla'nın sesinde esrimiş.

şeytanminaresi

32

'Ben hikaye kahramanı değilim'
diye düşündürdü yazar,
hikâyesinin kahramanını:

ay tutulması

34

Dergiyi okuyanlar da farkedeceklerdir,yazdıkları, birçok
metine göndermelerle dolu.

perili köşk

39

Herşey, Nietzsche'nin Apollo'da simgeleştiğini söylediği
ve, onun eleştirdiği biçimde, pek çok kişi tarafından insanın
'iyi', 'güzel', 'doğru' tümyaratılarının kaynağı olarak kabul
edilen insan aklının kontrolü altında.

kara göründü!

41

Hiç kendinize bir beyne sahip olduğunuzu nerden
bildiğinizi sordunuz mu? Onu hiçbir zaman görmediniz,
değil mi? Onu bir aynada bile göremez ve hissedemezsiniz.
Ancak bir beyniniz olduğunu tabii biliyorsunuz. Bunu
biliyorsunuz çünkü bir insan olduğunuzu ve tüm insanların
da beyinleri okluğunu biliyorsunuz. Bunu kitaplarda
okudunuz ve size güvendiğiniz kişiler tarafından söylendi.

deja vu

45

Bir gün her şeye kadir bir "KELİME" çıkacak ve
Demircilerin Tanrısını yıldırımlarından ayırarak, O'nu
başka bir varlık olarak görecektir.... Her şeyer geç tersine
dönecek ve kaderler bir kez daha değişecek.

AÇIK DENİZDEN YANSIMALAR

babur akyol

... işte öyle gecelerden biriydi. Uyuyor muydum, uyanık mıydım? Kimbilir... Kalktım ve bir sigara yaktım. Saat sabahın dördüydü. Yarım ya da en çok bir saat arayla bunu kaç kez yaptığımı hatırlayamadım. Üzerinde dımadım. Az sonra gün ağaracak ve yorgun bir güne başlayacağım diye mırıldandım. Eva Braun-ki o bir kedidir- kuytu bir köşede usulca yerini aldığında, polisler yine geldiler ve beni alıp götürdüler.

Son derece kibar bir bey -sanırım ekibin başı oydu- bana sorular sormaya başladığında tedirginliğim yavaş yavaş azalmaya başlamıştı. Garip bir adamdı. Derginin içinden bazı metinleri alıp, ö/enle seçtiği bölümlerini okuyor ve soruları oluşturacak kelimeleri kurnazca seçiyordu. Hayalet Gemi henüz 'iktidar'a gelmemişti. Ona sevimli gelebilecek cevaplar verirken aklımdan bir sürü şey geçiyordu. Bu geçişi daha derinlerde eğip büktüğümü farkettiğimde ekibin başı daha sert sorular sormaya başlıyor ve uyku ile uyanıklık arasında yaşanan türden bu hayal bir kez. daha son buluyordu.

Yeniden bir sigara yaktım. Gün ağarmaya iyice yüz tutmuştu. Sokağa çıktım. Mahir, Hüseyin ve Ulaş ortada gözüküyordu. Yalnız uzakta bir karaltı gördüm, peşinden gidip köşeyi döndüğümde yerde cansız yatan Yılbaşı Hindisi'ni kapısı açık bir matbaaya bakarken buldum. İçeri girdim. Ansızın çıplak bir kolenin savunmasız bedeninde kopan kum fırtınası gözlerimi kör etti. Yolumu zor buluyordum. Tüylü bir el bana yol gösterdi, dışarı çıktım. Etrafta kimseler yoktu ama ilk adımda bir muz kabuğuna basıp kaydım. Düşmeye başlamıştım.

...ve bundan büyük zevk alıyordum. Ama kısa sürdü. Cahit adında bir adamın solmuş

orkidesinin cenaze töreninde ne isim olduğunu düşünmeden, çaycının bir bayrak gibi dalgalanan yüzüne çaresizlik içinde baktım. Bir çay istedim ve peşinden gidip çayımı kendim aldım. Bir otel yangınının içinden görülebilecek puslu bir manzaranın köşesinde duruyor ve sakalını sıvazlıyordu. Oturdum, çayımdan bir yudum aldım, sandalyeleri ters çevrilmiş bu boş çaybahçesinde yavru bir kedi sabahın ilk ışıklarının keyfiyle oyun oynuyordu. Sabri, ertesi gün telefonla beni arayıp derginin eski sayılanın isteyen adamı vapur çıkışında ilk kez yeniden bir gemiye binmeye zorlayan Yeşim'e gülerek bakıyor; Barış, çalmadan açılan telefonun ucunda Ortaköy sabahlarının yağmurlu sesiyle üçlemesini tamamlamak üzere olduğundan söz açıyor, tanıştığımızda beni beklerken bulduğum o garip renkli çiçek, Canfes, Gemi'deki yerini almaya hazırlanırken ben sigaramı çalışma masamdaki kültablasında söndürüyorum.

Ve gün başlıyor. Bugün, Defneler, Aslılar, Emreler, Mertler, Berrinler, Aliler, Haliller, Perihanlar, İlkerler, Burhanlar, Yüceller, Oktaylar, Şahinler ile tanışacağım belki... belki akıllara durgunluk veren bir olayın içinde yerimi alacağım. Sonra...

...sonra Gemi'nin loş kamaralarından birinde gözlerimi kapatıp, ve kendimi bir koltuğa bırakıp, geçmişi ve geleceği ve en önemlisi bugünü düşünüp somlar soracağım kıydan iyice açılan Hayalet Gemi'nin açık denizlerin gecesine doğru yolculuğunda...

Not: Eva Braun patilerini kıvrıp göğsümün üzerindeki yerini aldığında polislerin yeniden gelmeyeceğini kim garanti edebilir ki!

AKILLI BIDIK

orhan selim

Başımda henüz kavak yellerinin esmediği ilkokul öncesi yıllarda annem bana akıl kutusu derdi. Çocuk aklımla kendimi bir kutu olarak hayal ederdim ama aklın ne olduğuna pek kala yormazdım. Yine o yıllarda sevdiğim bir çizgi film kahramanı vardı. Biraz da ona benzediğimi düşünürdüm. İsmi Akıllı Bıdık olduğundan, benzer yönler arardım onunla kutuya dönüştürülmüş çocukluğum arasında. Her nedense Akıllı Bıdık'ın başına gelen olaylar bende 'Akıllı' sıfatının pekde olumlu bir yakıştırma olarak kullanılmadığı kanısın uyandırmıştı ki annem akıl kutusu demeyi bırakıp beni Akıllı Bıdık diye çağırmaya başladı.

Neyse ki ilkokul yıllarımda aldığım ilk yazıf notla bu yakıştırmadan da kurtulmuştum. Fakat bu sefer de sanki başka yerlerimdeymiş gibi bana sürekli "Aklını başına topla" deniyordu. Böylece aklımin, vücudumda farklı yerlere dağılabileceğini ve olanca dikkatimi toplayabilirsem onu başıma çıkarabileceğimi öğrenmiş oldum. Bu oldukça eziyetli bir süreçti. Uzun çalışmalar boyunca bunun gözle görülür sonucunu alamadıysam da o yıllar hayatımın en dikkate değer tecrübelerinden birini yaşadığımı sanırdım.

Bu yorucu çabalarımı bir kenara bırakmıştım ki çevremdeki yaşlıtlarımın ne kadar zeki olduklarını farkettim. Bu konuda yardımlarını benden esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim. Zekâ ve akıl farklı kavramlardı ve ben ne zeki ne de akıllıydım. Aklını kullan diyorlardı ama aklımlı kullanabilmem için zeki olmam gerekiyordu, zekâmı kullanabilmem içinse akıll

Bu problemi çözmek için fazla zaman harcamadım. Daha doğrusu basit bir çözüm

bulup kendimi avuttum. Evet akıllı olmayabilirdim ama zamanla zekâmı geliştirip bütün gücümle bedenimdeki o 'gizil' varlığı başıma toplayabilirdim. Hem zaten ben yeterince büyümemiştim diyordum ki bir atasözü bütün hayallerimi yıktı. "Akıl yaşta değil baştadır".

Şimdi gel de çık işin içinden. Madem akıl yaşla doğ orantılı gelişmiyor, benim de onu boşuna beklememin hiçbir anlamı kalmıyordu. Bu da yetmiyormuş gibi başıma toplamam gereken aklımin zaten başımda olduğunu öğrenmişim ve bir yaşma daha girmiştim.

Yıllar aklımlı kullanamadan bir nehir gibi akıp gidiyor ve akılsız başımın cezasını ayaklarım çekiyordu ilkokul, orta, lise, üniversite ve işe gidiş gelişler derken bu akıllara durgunluk veren sorunumu unutuverdim. Su üstüne çıkması ise yıllar akli.

Bir ilkyaz ikindisi uğradığım parkta, yeni tanıştığım ve zeki- en azından benden zeki- olduğuna inandığım biriyle akıl yürütürken, ondan aklın yolunun bir olduğunu işitir gibi oldum. Demek ki akla giden bir yol vardı ve ben bu yolu takip edersem sıradan insanlardan biri olmayacak hatta daha da üste çıkıp "Akla karşı tezler" ileri sürebilecektim. İşte o gün bu gündür aklın yolunu arıyorum. Ne yazık ki bir çok yol denedim ama yolumu bulamadım. Çevremdekiler akla ziyan işler yaptığımı söylüyorlar. Hatta bu yazıyı okuyan birkaç kişi daha da ileri giderek şeytana çalıştığımı iddia etti. Ama ben yılmıyorum. Birgün ya ben o yolu bulacağım ya da aklım başıma gelecek.

Ne dersiniz?

ZEKA, DOKTORLAR, SEZGİ VE UYGUN HİKAYELER

murat gülsoy

Ailelerin çocukları üzerinde uyguladıkları baskının tarihçesini bilemiyorum ama çekirdek aile ile birlikte eğitim sisteminin de merkezileşmesi ve hayatta 'başarılı olmak için önce okulda başarılı olunması gerekliliği ön plana çıktığından beri çocukların akıllı, zeki ve yetenekli olması ailelerin ana sorunu haline gelmiştir sanıyorum. Okul başansı aile için önemli bir göstergedir. Okulunda başanlı bir çocuğun zihinsel yeterliliği kimseyi endişelendirmez. Her şeyi başarabileceği varsayılır. Başarısız ocukların aileleri ise hem kendilerini hem de çocuklarını avutmak için hep aynı mazeretin türevlerini alırlar: Çok zeki ama tembel...  yledir ya da değildir; bunun pek bir önemi yok bence. Asıl önemlisi çocuğun büyüme süreci içersinde hep bir akıllı / zeki olmak zorunluluğunun altında ezilmesidir. Ben de büyürken diğer çocuklarla birlikte bu baskının yoğun kâbusunu çaktırmadan yaşadığı hatırlıyorum.

ocuklarına bırakacak maddi serveti olmayan ailelerin genetik bir miras bırakma arzuları doğal karşılanabilir. Fakat hayatta 'başarılı olmak için ille de zeki olma gerekliliğinin dayatılması hiç de akıllıca bir şey değil. Üstelik zekâ hiç de öyle tanımlanabilir, ölçülebilir bir şey değilken.

"Uzayda yaşayanlar var mı?", "Maymundan mı evrimleştik?", "Tanrı var mı?", "Akıl nedir, nasıl geliştirilir?" gibi sorulan her ocuk gibi ben de kendime arada sırada sorardım. Ansiklopedi ve kitap biriktirme alışkanlığımın, yüzeysel bir biçimde de olsa felsefeye ve fiziğe ilgi duymamın altında hep bu soruların itici gücünü görüyorum. Burada amacım kişisel ve pek de ilginç olmayan okuma maceramla okurların canını sıkmak değil tam tersine bu sorulardan akıl / zekâ hakkında olanlarını yüksek sesle düşünerek bir düşünme egzersizi

yapmak.

Daha bu son cümleyi yazar yazmaz hızla aklıma geliveren bazı bilgilerle eliştiğimi görüyorum. Roger C. Shank, düşünme ediminin gerçekten düşünmeyi banndınp barındırmadığını sorguluyordu ve geldiği nokta hayli ilginçti: düşünme dediğimiz şey aslında bir takım ilgili hikâyeleri hatırlamaktır; aslolan tek şey hik yedir! Her durumun, her bilginin bir hikâyesi vardır ve siz ne kadar ustaca hikâye anlatırsanız veya anlatılan hikâyeleri ne kadar çabuk anlarsanız çevrenizdekiler sizin o denli zeki olduğunuza inanırlar. Tabii kafanızdan geçirdiğiniz hikâye ile anlattığınız ve karşınızdakinin anladığı hikâyelerin farklılıkları abartılarak düşünülürse iletişimin ne kadar g  bir şey olduğu ortaya çıkar. Shank ne derse desin ben düşünmeye devam ediyorum.

Gerçi Shank'ı da bir kenara atmak öyle kolay değil. Çünkü Shank ELIZA adlı terapist programını geliştirenlerden. Tabii bu günkü yapay zekâ çalışmalarıyla karşılaştırdığında ancak hoş bir veri tabanı denemesi olarak gözüken o program yine de beni etkilemişti. Bilgisayarın bir terapist gibi uygun soruları sorarak ve verilen cevaplardaki kimi kelimeleri seçip tekrar sorulan kurgularken kullanıp makul bir dialoğun sürmesini olanaklı kılması az şey değildi. Sanki 2001: Uzay Yolu Macerası'ndaki HAL ile sohbet ediyorsunuz! İlginçtir ben de diğer kullanıcı arkadaşlarım gibi programı sözcüklerle taciz etmeğe kalkıştığımda: "Bana k fretmen babanla ilgili sorununla ilgili mi sence?" veya "Böyle irkin sözcükleri sık sık kullanır mısınız?" gibi cevaplar alırken epeyce irkildiğimi hatırlıyorum. Oysa ELIZA bir telesekreterden veya elektronik fırından daha akıllı değildi. Yani yapay bir zek ya sahip

Bu "Yapay Zekâ" günümüzde bilim ve teknolojinin son **moda** konularından. Düşünen, akıllı **makinalar** tasarlamak ve bunları kullanıma sokmak. **Örneğin** uzman sistemler geliştirmek. Bir mühendisin veya bir doktorun yaptığı işleri yapabilen bir makine veya program. Çok heyecan verici ve teknolojinin **insan** yararına kullanılabilirliğine naçizane bir namzet! Düşünsenize dünyanın en ücra köşelerinden birinde bir doktor-bilgisayar hastanın dertlerini dinliyor, röntgenini çekiyor veya tahlil sonuçlarını aklının bir yerine not ediyor ve teşhis koyup tedaviye başlıyor. Evet, bu söylediklerim -teknoloji düşmanları üzülecekler- bilim kurgusal hayaller değil. **Çalışmalarda** önemli adımlar atılıyor.

Hemen bir noktayı işaret etmek istiyorum: bu gelişmelerdeki başarının aslan payı kesinlikle bilgisayar mühendislerine verilmemeli. Çünkü, fizyoloji, psikoloji, antropoloji, dilbilim ve fizik gibi konuyla ilgisiz gibi görünen **bilimdallarının** bu gelişmelere katkısı azımsanmayacak derecede büyük.

Şimdi, hemen aklıma iki şey birden geliyor: biri, doktor-bilgisayar geliştirilirken karşılaşılan **sezgi** sorunu; diğeri de disiplinlerarasılık ile yaratıcılık -dolayısıyla zekâ- arasındaki ilişki. Gerçi yaratıcılık ile zekâyı birebir kodlanmış olarak aklımın bir köşesinde bulmam da ilginç. **Evet**, yaratan kişinin zeki olması kaçınılmaz gibi görünüyor, aksi takdirde kişinin yaratılan şey neyse onu **tesadüfen** yarattığı sonucu çıkar ki bu da yaratmak sayılamaz zaten. Yaratanın tüm akla ve zekâyı sahip olduğunu varsaymayan bir **teolojik** yaklaşım olabilir mi acaba? Yani orta ya da vasat bir zekâyı sahip bir tanrının yarattığı bir evren ve insanoğlu modeli kurgulanabilir mi? Konudan gittikçe uzaklaşıyorum gibi geliyor.

Sezgi sorunu uzunca bir zamandır felsefecilerin ve biraz da psikologların gündemindeydi. Fakat doktor-bilgisayarın tasarımı **aslında** şöyle bir tablo çıktı ortaya: bir hastaya teşhis koyulup tedaviye başlanması süreci hiç de öyle analitik bir süreç değildi. Yani doktor, hangi verileri

hangi ağırlıkta ve neye göre değerlendirip bir strateji düşündüğünü kolay kolay açıklayamıyor. Ya da verdiği yanıtlar mühendisleri ve felsefecileri tatmin etmiyordu. Yani işin içinde **hesaplanamayan**, ölçülemeyen, **tanımlanamayan** bir faktör vardı. Sezgi deyip geçmek kolay. Sanırım sorunun karmaşıklığı ile başa çıkmak yerine bu tür metafizik bir noktalamaya gitmek bazen işe yarıyor. Fakat artık sezgiyi **açıklayamaz** mıyız gerçekten?

Yapay sinir ağları konusundaki gelişmeler bana bu soruna bir ışık **tutacakmış** gibi geliyor. Bilindiği gibi beyin milyarlarca sinir hücresinden meydana gelmiş bir organdır ve bu sinir hücreleri arasındaki elektriksel ve kimyasal **tepkimler** sayesinde düşünme, hareket etme, duygulanma ve benzeri akla gelebilecek tüm canlı faaliyetleri gerçekleşiyor. Sinir hücreleri arasında kumlan bağlantılar her tepkimeyle biraz daha değişiyor **ve** kimi bağlar güçlenirken kimileri zayıflar. **Örneğin** belli bir konu üzerinde çalışan kişi uzun zaman buna devam ederse sinir bağlantıları belli bir şekilde değişmiş olur. Ezberleme olayı da hoş bir örnek. Aynı kelimeleri tekrar ede ede sanki farkında olmaksızın belli sinir bağlantılarına tekrar tekrar aynı şeyleri **yaptırarak** o bağların güçlenmesine **çalışırsınız**. Her neyse sonuçta beyinde düşünce ve anıların bağlantıların şekil ve **ağırlıklarında** depolandığını biliyoruz. Hemen ekleyeyim; çocuk beyni, görme, duyma, dokunma gibi hareketlerin direk bu beyin hücrelerinin bağlantılarına çok dramatik bir şekilde etkilemesi sonucu oluştuğunu biliyoruz. **Ve beynin** büyük bir bölümü bu erken yaşlarda kurulur. **Örneğin** bir bebeği karanlık bir odaya kapatıp hiç bir şeyi görmesine, duymasına, hiç **birşeyle** oynamasına izin vermeksizin sekiz yaşına kadar büyütürseniz o çocuğun beyni asla normal bir beyin olmaz ve dolayısıyla **gerizekâli** olur. Ve bu süreçte kritik zamanlamalar olduğu için asla yeniden başlayamaz. Ormanda kaybolmuş ve bir şekilde hayatını sürdürmüş 'Tarzan' çocuklarda bunun örnekleri çok görülmüştür. Ancak tek tek kelimeleri öğrenip kullanabilmekte asla cümle kuramamaktadırlar. Yani büyüme çağında çocuğun çevreden aldığı uyanlar çocuk için (yani beyni için) hayati derecede önemlidir.

Freud'un iddiası tuhaf bir anlam kazanıyor o halde: Freud'a göre beş yaşına kadar anne, baba ve ocuk geni içinde yaşıanan senaryo kişinin geri kalan hayatında sürekli yaşıyacağı senaryodur. O dönem yaşıanan travmatik olayların izleri hayat boyu sürer. Şimdi düşünüyorum da yeni yeni bina edilmekte olan bir beyin tabii ki bu kurulma aşıamasında maruz kaldığı olayların izlerini çok güçlü bir şekilde taşıyacaktır. Hatta yaşlı insanların dn yedikleri yemeği unutmalarına karşı çocukluklarında yaşadıkları olayları tüm ayrıntılarıyla hatırlamalarını da bu anlamda ele alabiliriz. Beyin hücreleri yokolurken hep sonradan kurulmuş zayıf bağılantılar ölüyorlar ve işte o erken dönemde beynin anayapısını oluşturan bağılantılar en sona kaldığı için yaşlılar çocukluklarını hatırlıyorlar.

Laf lafı açıyor ve ben peşinden gittiğim bir düşünceyi sanki beynimin kıvrımlarında kaybedip tekrar buluyorum. Doktorlarda rneklediğim sezgi sorununun yapay sinir ağılan konusundaki gelişmelerle aşılabilişliğinin fantazisini kuruyordum ki sinir ağılarından bahsedebilmek için önce doğıal sinir ağılarına biraz değinmem gerektiğini hissederek başka bir yola saptım. Kaldığım yere geri dönersem şunu söylemek istediğimi hatırlıyorum. Yapay sinir ağıları da doğıal sinir ağılarının bağılantı ağırlıklarına göre şekillenen çalışma ilkesinin çok kaba bir taklidi olarak ortaya çıktığında bir takım işlemleri bu tür bir zekânın insanı andıran bir şekilde yaptığını görüyoruz. rneğinnormal bilgisayarların modem yaşıama sundukları en büyük katkı olan karmaşık işlemleri bir çırpıda yapabilmek gibi bir özellikten yoksundurlar. Aynen insanların büyük sayıları akıldan arpamamaları gibi yapay sinir ağılarıyla tasarlanan aletler de bu klasik bilgisayarların yaptıkları işlemleri yapmaya uygun değildirler. Ancak şekil tanıma gibi biz insanimin ve gören diğerkanlıların saniyenin kk kesirlerinde başarıyla yapabildiğimiz ve fakat klasik bilgisayarların çok çok zorlanarak ve hiç de verimli olmayan bir yoldan yaptığı (aslında yapamadığı) bir çok işlemi yapay sinir ağılan yapmaya başladılar. Ve daha da ilgini bunu bilgisayar kesinliğı ile yapamamaları. Nasıl ki

yolda yürürken kimi zaman yanlışlıkla yabancı birini tanıdığımız birine benzetip selam veriyorsak bu da o tür hatalar yapıyor. Yapay sinir ağılarının bir diğerkzelliğı de eğitim sürecinden geçmeleri. nce sunulan çeşitli örnekleri öğreniyor sonra uyguluyor. Ve bu ğrenmesirasındabuyapaysinirbağılantılarının ne anlamlara geldiğini bilemiyoruz ve bilmemiz de geekmiyor. Aynen insan beyninde olduğı gibi. İşte doktor örneğı de burada bağılanıyor: doktorun yaşadığı tecrübeler, kitaplardan ve hocalarından dinlediğı vakalar beyninde öyle sinir bağılantılan oluşturunuyor ki kimi zaman hastayı gördüğü zaman hastalık aynı verilerle çok daha başka bir şekilde teşhis edilebilir olmasına rağmen o doktor belli bir karar veriyor. Bu analitik olarak anlamlandırılmayan düşünme sürecine sezgi diyoruz galiba.

Beynin yaptığı işe göre şekillendiğini söyledik. Kabaca örneklemek gerekirse bir mziki ile bir edebiyatının beyinleri epeyce farklıdır. Sadece ve sadece notaların, ritim ve ölçülerin dünyasında yaşıyan bir insanın hayatında karşılaştığı tüm problemleri bu sınıfın belli düşünsel dünyasının metaforlarıyla çözmeyi deneyeceğı açıktır. O halde farklı ilgi alanları hatta meslekleri olan insanların problemlere yaklaşımla da çeşitlenmiş olacaktır. İşte bu bilimdallarına uyarlanırsa bugün geldiğimiz noktayla karşılaşırız. Farklı disiplinlerden gelen bilimadamlarının belli sorunlar üzerine yoğunlaşıp gerçekten çarpıcı gelişmeler kaydetmesi. Evet bu da yazının başında aklıma gelen ikinci şeydi.

Bu düşünce akışını sürdürmek mümkün ama hep bir soru işareti içimi karıştııyor: ya gerçekten Shank'ın dediğı gibi düşünmek dediğimiz şey sadece uygun hikâyelerle oyalanmaksa?

HİKAYE ANLATANLARIN HİKAYESİ*

roger c. shank

İnsanlar hikâyelerle düşünürler. Dünyayı zaten anlamış oldukları hikâyelerle anlarlar. Yeni olaylar ve sorunlar daha önce anlaşılmış olanlara başvurularak anlaşılır ve başkalarına hikâyeler kullanılarak anlatılırlar. İnsanlar arasındaki sorun ve ilişkileri, bu durumları temsil eden hikâyeler yoluyla anlarız. Tüm diğer şeyleri de bu şekilde anlarız. Bilimadamlarının yeni sorunlarla başa çıkmak için kullandıkları belirli bilimsel basan ve başarısızlık hikâyeleri vardır. Tarihçilerin dünyayı anladıkları ve açıkladıkları meşhur hikâyeleri vardır. hikâyeler insanın düşünme sürecinde çok temel unsurlardır. Ama insanlar hikâyeleri düşünmekten kaçınmak için de kullanırlar.

Bu iki ifade çelişkili değil midir? İnsan zekâsının temeli olan mekanizmaların kopya edilmesi neredeyse olanaksız olacak kadar karmaşık olduklarını öne sürmek gibi bir tuzağa düşmek çok kolaydır. Burada ifade edilen hikâye temelli anlayış görüşünün önermelerinden biri insan aklının, yapay zekâ araştırmacılarının kabul etmek istediklerinden çok daha basit olduğudur.

ZEKANIN BOYUTLARI**

Zekânın üçüncü boyutu kavrayıştır. Doğal olarak eski hikâyeleri yeni hikâyelere bağlayabiliriz. Bazı insanlar ilişkilendirebilecekleri bir eski hikâye olmasa da yeni bir hikâyenin ne demek isteyebileceğini hesap edebilirler. Aksi halde, anlaşılabilir olan veriler arasında nasıl bir tutarlılık keşfedebileceklerini öğrenmişlerdir.

Zeki olmanın bir anlamı da başkalarının hareketlerinin ne anlama geldiğini hesaplamaktır. Hayvanlar bilinmeyen her şeyi potansiyel bir tehdit olarak algırlar. Belki çok

zekice değil ama filleri uzak tutmak için etrafına patlamış mısır döken adamın dediği gibi, "Gördünüz mü, işe yaradı."

Tokyo, 23 Eylül, 1982- Polis geçen ayki Boeing 747 kazasında ölenlerin yakınlarıyla anlaşma sağlamaya çalışan bir Japon Hava Yolları görevlisinin felaketi affettirmek için kendini öldürdüğünü bildirdi. Japon Hava Yolları'nın Tokyo yakınındaki Haneda havaalanı bakım servisinde görevli bir idareci olan 59 yaşındaki Hiro Tomiagi'nın Cumartesi günü kendini boynundan ve boğazından bıçakladığı bildirildi. Polis Tominaga'nın "özrümü hayatımla sunuyorum" diyen bir not bıraktığını söyledi.

Bu adamın hareketleri anlamlı mıdır? Bazı kültürlerde evet bazılarında hayır. Gördüklerinizi ve duyduklarınızı yorumlamak kurulu normlara başvurarak olur. O halde zeki olmak alışılmadık davranışları, onları anlaşılır kılan bir içerikte yorumlayabilmek üzere birbirinden farklı geniş bir normlar dizisini bilmekle ilgilidir. zekâ başka birinin de hareketinin hangi planın parçası olabileceğini bu planın hangi amacavarmak üzere hazırlandığını ve eğer bir amaç varsa bu amacın aktörün hangi inancıyla açıklanabileceğini sorgulamakla ilgilidir.

*Tell me a story adlı kitaptan Nazlı Ökten tarafından derlenmiştir.

**Schank zekâyı yedi boyutla tanımlıyor metnin bününde: veri bulma, verileri yönlendirme, kavrayış, açıklama, planlama, iletişim ve bütünleme. Burada bunlardan sadece ikisine, iletişim ve kavrayışa yer verilmiştir.

Şimdi, şu yazacaklarımı okudukça, anlattığım yüzleri bir bir gözünüzün önüne getirin lütfen. (Zaten okumak yazarın harflerle anlattığı şeyleri aklın sessiz sinemasında bir bir resimlendirmekten başka nedir ki ?)

Aklınızın beyaz perdesinde Doğu Anadolu şehirlerinin birinde bir attar dükkanı canlandırın. Havanın erkenden karardığı soğuk kış öğleden sonrasında, çarşıda pek bir hareket olmadığı için, dükkanını çırağa bırakan karşı berber, emekli bir ihtiyar, berberin küçük kardeşi ve oraya alışverişten çok, ahbaplık için gelen mahalleden bir müşteri, attarın dükkanında sobanın çevresinde toplanmışlar, gevezelik ediyorlar. Askerlik anılarını anlatıyorlar, gazeteler karıştırılıyor, dedikodu ediliyor, arada bir gülüşülüyor da; ama en az anlattığı, kendini en az dinletebildiği için, huzursuz olan biri var aralarında: Berberin kardeşi. Onun da ötekiler gibi anlatacak hikâyeleri, şakaları var aklında; ama o kadar istemesine rağmen, anlatmayı, hikâye etmeyi, parlak olabilmeyi bilmiyor. Bütün öğleden sonra, bir kere olsun bir hikâye anlatmaya kalktığı anda, öbürleri, farkına bile varmadan, onun sözünü kesiyorlar. Şimdi, sözü kesildiği, hikâyesi yarıda kaldığı zaman berberin kardeşinin yüzünün aldığı ifadeyi gözünüzün önüne getirin lütfen.

***hikâye anlatamayanların hikâyesi
kara kitap, orhan pamuk***

Diğerlerinden daha az zeki diye nitelediğimiz insanlar kendi toplumsal dünyaları dışındaki insanların davranışlarını çılgınlık olarak görme özelliğini gösterirler. Başka kültürlerden insanlar çılgındırlar çünkü tuhaf yemekler yerler ve tuhaf giysiler giyerler. Başka toplumsal dünyalardaki insanların ihtiraslarını, aralarında bulduğumuz tutarlılık ölçüsünde ayırt ederiz. Bazen başkalarının hareketlerinin arkasındaki nedenlerin açıklamasını gözönünde tutmak büyük bir çaba gerektirir. Görünürde alışılmadık olan davranışlarını tutarsız diye reddetmek ve savuşturmak çok daha kolaydır.

Zekânın bu tarafı bir anlamda sadece çok çalışmadır. Dünyada ne olup bittiğini bilmek ve gördüğünüz şeyin nereye oturduğunu hesaplayabilmektir. Çoğu zaman olduğu gibi insan zekâsında, çok zormuş gibi görünen bir süreç bazı hilelerin öğrenilmesiyle pratikte kestirmeden halledilebilir. Bu hilelerden en çok kullanılanı senaryodur.

Senaryoların asıl önemi bize düşünmeme imkânı sağlamalarıdır. Japon memuru sorumluluğu üstlenir senaryosunu ya biliriz ya da bilmeyiz. Bilmediğiniz takdirde hareketi bize çuğuncaymış gibi görünür. Eğer senaryoyu biliyorsak hareketi açık ve dürüsttür. Her iki halde de çok düşünmemiz gerekmez.

O halde bu çok önemli bir noktadır. İnsan zekâsının bir kısmı, gözlemlediğimiz hareketleri anlaşılır kılan ya da yersiz diye reddetmemize izin veren bir içerik bulmak yeteneğidir. Burada yine zekice davranışı bir tür farklılığı değil bir derece farklılığı belirler. Zeki insanlar verili bir hareketin bir senaryoya uyduğu cevabını ya da eğer uymuyorsa söz konusu hareketin çılgınca olduğu cevabını kolayca kabul etmezler.

Bu alanda zekâ, eğer o olmazsa yeni bir girdinin anlaşılmasız kalacağı hikâyelere sahip olmamak anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle zeki insanlar bir hareket gördükleri zaman onu bildiklerine benzer görmekten ziyade bildiklerinden farklı görmeye çalışırlar (Elbette ki bu hareket ilgilerini çekiyorsa, yoksa herkes gibi onu görmezden gelirler). Ve bildiklerinin

sınırları dışında veya apaçık farklı hareketler gördükleri zaman, çılgınca hareketleri anlaşırlar kılmak için kendi deneyimleriyle benzerlikler bulmaya çalışırlar. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, burada zekâ mümkün olduğu kadar inandırıcı bir açıklama bulmaktan ziyade mümkün olduğu kadar açıklamak kaygısında olmak demektir. Ne kadar çok ilginiz çekilirse yani ne kadar çok açıklamaya muhtaç hareketle karşılaşsanız üzerlerinde o kadar çok düşünmek zorunda kalırsınız. Ve, oldukça basit bir biçimde, düşünecek ne kadar çok şey varsa o kadar çok düşünürsünüz.

O halde bir hareketin neye karşılık geldiğini anlamak bir anlamda bir keşif meselesidir. Garsonun neden ısmarladığımız yemeği getirdiğini kolayca anlarız ama yemeği masaya nedensinirli bir şekilde fırlattığını anlamak daha zor olabilir. Hareketler için tutarlı bir neden bulmak zorundayız yoksa onun bir şekilde çılgın olduğunu düşünmek zorundayızdır. Başkalarının birbirinden ayrı davranışlarını tutarlı bir hareket planının bir parçası olarak görmek zekânın önemli bir yönüdür.

Zekâ tutarlılığı, varolduğunun açıkça görülemediği yerlerde bulmaktır. İnsanlar deneyimlerini işlemekten geçirirken diğer insanların neden bir şekilde davrandıklarını bulmak zorundadırlar. Ama bu alanda zekâ tutarlılığı, açıkça görülemediği zaman da bulmak için ya da bulunamadığı zamanlarda icat etmek için fazladan işlem yapmak demektir.

Zekânın altıncı boyutu iletişimdir. Doğal olarak hikâyeler anlatabiliriz.

Bazı insanlar sadece başlarına gelenin doğrudan bir tanımlaması olmayan hikâyeler anlatabilirler. Nasıl genellemek, kristalize etmek ve düzenlemek gerektiğini öğrenmişlerdir, görüşleri de ifade ederler.

Zeki varlıklar iletişimde bulunurlar. İletişim sürecinin kendisinin iletileni değiştirebilmesi insanların ilginç bir özelliğidir. Bir hayvan aç ya da korkmuş olduğu gibi bir olguyu ilettiği zaman iletişim ediminin kendisi durum

hakkında yeni içgörülere yol açmaz. Fakat doğrusu insanlar kendi kendileriyle diyolağa girebilirler. Başta söylediklerini değiştirmelerine neden olabilecek şeyler söylediklerinin farkına varabilirler. Bu iletişim/keşif sürecidir.

Normalde insanlar için iletişim süreci tek tek vakalara bağlıdır. İnsanlar deneyimlerinden söz ederler ve bu deneyimler konuşmacının kanıtlamak istediği bir noktaya örnek gösterilen vakalar olarak değerlendirilebilir. Bir noktayı kendi deneyimiyle örneklendirecek göstermek zekânın önemli bir yönüdür.

Bunun uzantısı ya iletişim sürecinin bir sonucu olarak yeni genellemelere varabilmek ya da karmaşık bir deneyimi basit bir biçimde kristalize edebilmektir. Açıkça söylemek gerekirse zekâca yavaş insanlar başlarına geleni hiçbir ayrıntıyı atlamadan anlatırlar ama birtürlü sadede gelmezler. Zeki insanlar naklettikleri deneyimin özünü çabucak bulurlar ve bunu aralarındaki genellemelere ışık tutacak şekilde eldeki konuyla ilişkilendirirler.

Zekânın iletişim/keşif sürecinde kristalize etme/genelleme tarafı zekâyı çeşitli şekillerde örneklendirmeye eğilim gösterebilir. Bu bir anlamda öğrenilmiş bir beceridir ama en başta söyleyecek bir şeyi olmayı gerektirir ki bu da başlangıç olarak bir deneyimi ilgi çekici bir biçimde yorumlamaya bağlıdır. Diğer bir deyişle yetenek öğrenilmiştir ama bu becerinin bağlı olduğu önceki yetenekler öğrenilir olmayabilirler.

Hepimizde bir iletişim arzusu vardır. Başımıza bir şey geldiği zaman bundan söz etmek isteriz. Neden böyle olduğu cevapsız bir sorudur. Fakat öyle görünüyor ki çoğu kişi için bir deneyimi anlatmak onu tekrar yaşıyor. Ve belki daha da önemli olan, bir deneyimden söz etmenin bizi o deneyimi özü bağlamında kristalize etmeye zorlamasıdır. Tüm olan biteni yeniden kuramayız tabii. İki haftalık bir yolculuğu anlatmak iki hafta hatta belki daha uzun sürebilir. Böylece ikincil olan şeyleri saf dışı bırakırız.

Burada insan hafızasının tüm ayrıntıları taşıyamayacağını da hatırlamak gerekir. Zihinsel kaynaklarımızı yani beynimizdeki depolama olanaklarını iki haftalık bir yolculuğun her bir ayrıntısına adayamayız. Öte yandan özellikle hatırlamak istediğimiz bazı şeyler vardır.

Bir deneyimi anlatmak bizim için önemlidir çünkü bu deneyimi anlamamıza yardımcı olur. Burada yine zekâ farklılıklarını bu boyuttan görebiliriz. Hepimiz başımıza geleni nasıl anlatmamız gerektiğini biliriz. Ama olayı en önemliyanlarını yada konuştuğumuzinsanien çok ilgilendirecek yanlarını birkaç cümlede kısaca anlatmayı bilmek daha zordur.

Burada yine bu boyuttaki farklılıklar illa ki doğuştan gelen yeteneklerden kaynaklanmaz. Daha çok şu mümkündür: kişi ne kadar çok iletişim kurmak ve keşfetmek zorunda kalırsa iletişim/keşif sürecini o kadar iyi gerçekleştirir. Kişi ne kadar iyi iletişimde bulunursa dinleyicileri de **genelleme** sürecine yardımcı olabilecek ilgili deneyimleriyle karşılık vermek konusunda o denli beceri sahibi olurlar.

Buradaki düşünce şudur: düşünceler ne denli çok tartışılırsa o denli çok içgörü edinilir. Bir deneyimin tahlili, anlama açısından çok önemlidir. İncelenmemiş deneyimler gelecekte kullanılacak dersler içerebilirler ama başkalarıyla ya da kendi kendimizle tartışmadığımız sürece uykuda gibidirler. Diğer bir deyişle kişi kendi deneyimlerini inceledikçe ve bir deneyimin özünü bir diğer kişinin tüketimi için kristalize etmeye çalıştıkça, karşılaştırılabilir ve kıyaslanabilir benzer deneyimler konusunda başkalarını uyandırabilir ve başkaları tarafından uyarılabilir, bu da yeni genellemelere yol açar. İyi kristalize edebilme keşfi teşvik eder ve keşif, zekânın can evidir.

Kuşkusuz hikâye söyleme yeteneği konuşmayı öğrendiğimiz zamandan beri vardır. Çocuklardan oğünkü deneyimlerini anlatmalar istenir ve böylece hikâye anlatıcısı olurlar. Bu boyutta yükselmek kendinizi dinleyicilerin sizi gördükleri gibi görmeyi ve daha iyi olmak için çaba göstermeyi gerektirir. İnsanlar müthiş

hikâye anlatıcısı olarak doğmazlar; eğer dinleyicilerine önem vermek yolunu seçerlerse olurlar. Bunu yapma sürecinde daha zeki hale gelirler çünkü konuşma sürecinde öğrenirler.

Fransızlar'ın bir deyişi vardır: "Her şey ne kadar çok değişirse o kadar aynı". Aynı kalan şeylerden biri insanın hikâyeleri duyma ve anlama ve hikâye söyleme yeteneğidir. Giderek daha büyüyen bir toplumun parçası haline geldiğimizden hikâye söyleme ve dinleme sürecindeki bireysellik kısmen kaybolmuştur. Hepimiz aynı hikâyelerle besleniyoruz (televizyondakilerle), aynı hikâyeleri öğrenmek zorundayız (okuldakiler) ve sonunda aynı hikâyelere inanıyoruz. Tuhaf bir biçimde bilgisayarlar daha fazla bireysellik vaadediyorlar. Anlatacak milyonlarca hikâyesi olan -insanların yükleyebileceği tüm bir hikâyeler bütününe sahip- bir bilgisayar dinleyicilere geniş bir hikâye çeşitliliği öğrenme ve böylece karşılaştırma, kıyaslama genelleştirme, **kristalize** etme ve genelde daha zeki hale gelme olanağı sağlayacaktır.

İnsanlarda doğal olarak hikâye dinleme, hatırlama ve söylemeye yatkınlık vardır. Sorun -öğretmenler, ebeveynler, hükümet liderleri, arkadaşlar ve bilgisayarlar için sorun- anlatacak daha ilginç hikâyeleri olmaktır.

*Hayalet Gemi'nin
yakında uğrayacağı
limanlar:
korku, inanç, oyun,
şiddet..*

Yazışma adresi:

Hayalet Gemi Yerelması İletişim
Evi Bahariye cad. Hacı Şükrü Sok.
Sağlık ap. Kat 3, Daire 7 Kadıköy
İSTANBUL

Tel: 41 42 45 7 ve 41 42 45 8

İTAAT VE AKIL*

micHEL foucault

... Kant insanın yetişkin olmama durumundan⁽¹⁾ kurtulması için esas olan iki koşul tanımlar ve bu iki koşul hem ruhsal hem kurumsal, hem etik hem siyasidir.

Bu koşullardan ilki, itaati ilgilendiren şeylerle aklın kullanımını ilgilendiren şeylerin birbirinden iyice ayrılmasıdır. Kant yetişkin olmama durumunun özelliğini kısaca belirtmek için gündelik bir ifade kullanır: 'itaat edin, akıl yürütmeyin'. Ona göre genelde askeri disiplinin, siyasi iktidarın, dini otoritenin uygulandığı biçim budur. İnsanlık artık itaat etmek zorunda olmadığı zaman değil, ona "itaat edin ve sonra istediğiniz kadar akıl yürütebilirsiniz" dediği zaman yetişkin olacaktır. Burada kullanılan kelimenin *razonieren* olduğunu belirtmek gerek. *Eleştiriler*⁽²⁾ de kullanıldığı görülen bu kelime aklın herhangi bir kullanımıyla değil, aklın kendisinden başka bir amaca yönelmediği bir kullanımıyla ilgilidir: *razonieren* akıl yürütmek için akıl yürütmektir. Ve Kant görünürde önemsiz olan örnekler verir: vergilerini ödemek ama vergi sistemi üzerine

istenildiği kadar akıl yürütmek, işte yetişkinlik durumunu ayırdeden budur. Ya da eğer kişi papazsa, bir dini bölgenin hizmetini ait olunan kilisenin ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek ama dini dogmalar konusunda istenildiği gibi akıl yürütmek.

Tüm bunların XVI. yüzyıldan bu yana vicdan özgürlüğü denince anlaşılan şeyden yani gerektiği gibi itaat edildiği sürece istendiği gibi düşünme hakkından hiç de farklı olmadığı düşünülebilirdi. Oysa ki Kant bu noktada başka bir ayrımı devreye sokar ve oldukça şaşırtıcı bir biçimde yapar bunu. Burada söz konusu olan

* Bu metin Michel Foucault'nun, ilk kez *Magazine Littéraire* adlı derginin Nisan 1993 sayısında yayınlanan *Aydınlanma nedir* başlıklı çalışmasından alınmış bir parçadır. (Başlıktarafımızdan konulmuştur) Türkçeleştiren ve derleyen Nazlı Ökten.

aklın özel kullanımıyla kamusal kullanımı arasındaki ayrımdır. Ama aynı anda aklın kamusal kullanımında özgür, ve özel kullanımında itaatkâr olması gerektiğini de ekler. Bu genelde vicdan özgürlüğü denen şeyin tamamıdır.

Ama biraz kesinliğe kavuşturmak gerekir bunları. Kant'a göre aklın özel kullanımı nedir? Uygulandığı alan hangisidir? İnsan, der Kant, aklının özel bir kullanımını 'bir makinenin bir parçası' olduğu zaman, yani toplumda oynayacak bir rolü ve yerine getirmesi gereken işlevleri olduğu zaman gerçekleştirir. Asker olmak, ödeyecek vergileri olmak, bir dini bölgenin sorumluluğunu üstlenmiş olmak, bir hükümetin memuru olmak, tüm bunlar insanı toplumda belirli bir parça haline getirir: insan böylece kuralları uygulamak ve belirli hedeflere ulaşmak zorunda olduğu tanımlı bir konumda bulur kendini. Kant körü körüne ve aptalca bir itaati değil, aklın belli koşullara uyarlanmış bir kullanımını talep eder; bu durumda akıl bu belirli hedeflere hizmet etmek zorundadır. O halde burada, aklın özgür kullanımı olamaz.

Buna karşılık yalnızca akıllı kullanmak üzere akıl yürütüldüğünde, (bir makinenin parçası olarak değil) makul(3) varlık olarak akıl yürütüldüğünde, makul bir insanlığın üyesi olarak akıl yürütüldüğünde akıl özgür ve kamusal olmak zorundadır. O halde *Aufklärung* (4) sadece insanların kişisel düşünce özgürlüklerinin, güvencesi altına girdiğini görecekları süreç değildir. Aklın evrensel kullanımının, özgür kullanımının ve kamusal kullanımının üstüste bindiği durumda vardır *Aufklärung*.

Oysa ki bu bizi Kant'ın bu metni(5) üzerine sorulması gereken dördüncü bir soruya getirir. Aklın (her türlü belirli hedefin dışında) evrensel kullanımının birey olarak bizzat öznenin işi olduğu iyice görülmektedir; bu kullanımın özgüllüğünün ona karşı bir takibin yokluğuyla, tamamen olumsuz biçimde sağlanabileceği de görülmektedir; ama bu aklın kamusal bir kullanımı nasıl sağlanabilir? Görüyoruz ki *Aufklärung* yalnızca tüm insanlığı etkileyen

genel bir süreç gibi anlaşılmamalıdır. Bireylere yüklenen bir zorunluluk gibi de anlaşılmamalıdır sadece: bu noktada siyasi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Her durumda sorun aklın kullanımının kendisine gerekli olan kamusal biçimi nasıl alacağı, bireyler mümkün olduğu kadar kesin bir biçimde itaat ederken bilme cüretinin nasıl gün ışığında ortaya konabileceğidir. Ve Kant son olarak II. Frederic'e hiç de üstü kapalı olmayan bir biçimde, bir sözleşme önerir. Bu, özgür akılla rasyonel despotluğun sözleşmesi diyebileceğimiz şeydir: itaat etmek gereken siyasi ilkenin kendisinin evrensel akla uygun olması koşuluyla, özerk aklın kamusal ve özgür kullanımı itaatin en iyi garantisi olacaktır.

Notlar

1 Kullanılan kelime *minorité* yani reşit olmama, küçük olma anlamına gelmektedir. Hançerlioğlu (Felsefe Ansiklopedisi) bunu erginsizlik durumu diye çevirmiştir. Burada anlatılmak istenen insan aklını kullanamayıdır.

2 Kant'ın Mutlak Aklın Eleştirisi, Pratik Aklın Eleştirisi ve Yargı Gücünün Eleştirisi adlı eserleri kastedilmektedir.

3 Kelimenin kökünün akıldan geldiğini unutmamak gerek.

4 *Aufklärung*: Aydınlanma

5 Söz konusu metin, Was ist *Aufklärung*? (Aydınlanma Nedir?, 1784) adlı yapıtıdır.

AKLIN KÖŞESİNDEN ÇIKMIŞ ŞEYLERE DAİR

pınar türen

Doğa hakkında en anlaşılabilir şey anlaşılabilir olmasıdır.

Einstein

*Doğa hakkında en gizemli şey anlaşılabilir olması değil
fakat anlama gibi birşeye hiç sahip olmamasıdır yani
aklın kendisi.*

Jonathan Miller

Şimdiye kadar hep akılla ilgili denemeler okudunuz, akıl almaz öyküler ve tonlarca vecizeler gördünüz. Evet bu sayfalara kadar okuduğunuz yazılar size "aklı" çağrıştırmış olabilir, hayatınız boyunca etrafınızdakiler size hep aklınızı başınıza toplamanızı veya akıllı davranmanızı öğütlemiş olabilir, hatla siz "aklını kaçırmışlar"dan bile olabilirsiniz ama gerçekte "aklı" hiç düşündünüz mü acaba? Düşünmek ancak akıl yolu ile yapılabiliyorsa, akıl hem etken hem de edilgen olabilir mi? Bilemiyorum. Kafam karışıyor. Kalamın karışması aklımın olduğuna bir işaret ancak kafamı karıştıran da aklımı bir türlü düşünememem. Akıl çağında bile aklımıza mukayyet olamıyorsak tüm bu akı-eyvel çırpınmalar, düşünceler niye? Yoksa bizler akıllı olduğumu sansınlar diye yaratılıp bir kaosu içine atılmış zavallı piyonlar mıyız? Oysa bir beynim olduğunu ispatlamak ne kadar kolay!...

Kafatasımı elimle tutabiliyorum, iyi ya da kötü içinde bir beyin olduğunu da biliyorum. Hatta beynimin sağ ve sol olmak üzere iki yarıküreden oluştuğunu, bunların *corpus callosum* ile birbirlerine bağlı olduklarını, bu sinir bağlantısı kesildiğinde sinir bozucu hastalıklar ortaya çıkabileceğini de biliyorum (örneğin kişi ceketinin sadece sağ kolunu giyiyor zira sol tarafının farkında değil ya da saat üç veya beşi anlıyor ama dokuz veya yediye anlayamıyor). Hatta beynin belli bölümlere ayrıldığını ve her bölümünün belli bir işe yaradığını da biliyorum (örneğin görmeden sorumlu *occipital* bölge veya dengeden sorumlu beyincik gibi). Daha da ilginç bilginin, yani dış dünyadan gelen herhangi bir uyarının beyne kimyasal ve elektriksel olarak ulaştığını ve

böylece beynimizin dış dünyayı algıladığını, hatta aynı yollarla vücudu hareket ettirdiğini de biliyorum. Tüm bunlar iyi de kimyasal veya elektriksel bazda bir sevgi veya nefret (yani herhangi bir duygu) düşünemediğim gibi iki artı ikinin dört ettiğinin ne kadar mantıklı olduğunu düşünmemi sağlayan aklımın beynimin neresinde olduğunu da hâlâ bilemiyorum.

Belki de yüzyıllardır kafaları meşgul eden 'nerede bu akıl' sorusunun yanıtı teknolojinin ilerlemesinde yatıyordu. Hassas aletlerle yavaş yavaş keşfedilmeye başlanan beyin artık ne Descartes'in şematize etmeye çalıştığı gibi bir muamma ne de aydınlanma düşünürlerinin zannettiği kadar belirsiz. Bugün beyni keşfetme çalışmaları son sürat devam ederken artık bilimadamları için aklın açıklamasını yapmak çok kolay. Beynin tüm bölgelerinin beraber işleyişinden ortaya çıkan *nörolojik* olayların en etkileyicisi akıl. Artık birçok filozof, bilimadamı için akıl yanılmasadan başka birşey değil. Örneğin A.B.D.'li filozof Daniel Dennett'e göre akıl fiziksel bir olaydan başka bir şey değildir, kısaca akıl beyindir. Beyin ise bir makinadır, bizim de ne ruhumuz vardır ne de kişiliğimiz. Algıladığını göremeyen, bildiğini hatırlayamayan, oldukça sık hata yapabilen ama yine de işim anlaşılabilir bir biçimde ustalıkla yürüten bir beynimiz var. M.I.T'den Marwin Minsky için beyin sadece yüzlerce değişik makinenin toplamıdır. Bunlar birbirlerine milyonlarca sinir ile bağlanırlar. Ancak herşey herşeye bağlı değildir ve 'siz' diye birşey yoktur. Ellerinde bilimsel verileri yılların araştırmalarını tutanlar, işte bunları söylüyorlar. Ne o çok sevdiğimiz, insanın gurur kaynağı aklımız var, ne de ruhumuz. Bize ise geride bir sinir yığını kalıyor. Annenizin siz küçükken kulağınıza fısıldadığı şarkıyı yıllar sonra işittiğinizde içinizde duyduğunuz sevgiyle karışık hüznü, sevdiğinizle sarılırken titreyen kalbiniz, 'o' mısralarda tutamadığınız göz yaşlarınız hep bu sinir yığının işiymiş meğerse.

SEYRİNE DOYAMADAN

cüneyt a. genç

Shakespeare, dünyayı bir sahneye, üzerinde yaşayan insanları da tiyatro oyuncularına benzetirdi. Herkesin oldukça hoşuna giden bu benzetmeyi kendi çapımızda renklendirmeye çalışırken umarım üstadın ve müritlerinin şimşeklerini üzerimize çekmeyiz.

Gündelik yaşamın içinde herhangi bir role soyunmak istemeyen insanlar, söz konusu yaşam sahnesinin kenarına bir iskemle çekerek onu seyre dalmak isterler. Ama bir yandan da yaşamın her türlü bilgisine haiz olmak arzusundadırlar. Bu bilgiler, sahneye çıkacakları o muhteşem günde elbet gerekecektir. Ancak nedense bu günün tanımı önceden yapılamaz. (Zaten hiç gelmeyecek bir günün tanımını yapmanın anlamıda yoktur.)

Hayali iskemlesinin üzerinde, insan, kendini sahnede süregiden olayların -ve bunların sonucunda yığılan bilgilerin- dışında ve üstünde tanımlayarak, söz konusu olayların neden olabileceği çalkantılı sürüklenmelerden uzak durmuş olur.

Ne kadar da güven vericidir o iskemle !

Hem nasıl olsa bir gün o da sahneye çıkacaktır. Üstelik şimdiye kadar hiç rastlanmamış derecede bilgi sahibi bir ermiş olarak. Başlangıçta bu muazzam prömiyerin binlerce çeşitlemesini yapabilir insan. Önceden izlediği ve nedense hep kusurlu bulduğu çeşitli karakterlerin, kusurlarından arınmış halleriyle canlandırabilir kendisini, yine kendi hayallerinde.

Ancak durmaksızın edinilen ve özneyle şimdiki zamanda ilişkilendirilemeyen "saf bilgi", hesapta düşünsel manevra alanını arttıracığına, bir süre sonra seçilebilecek her türlü rolü

anlamsız gösterecek argümanların dayanak noktası olmaya başlar. Artık seyirci olmanın da anlamı kalmamıştır. Bilgi, yaşamdan koparılmışlığın intikamını a ~~kişikapanır~~ ve düşünsel olarak ölür. (Belki bunalım, belki çılgınlık...)

İnsanları, yukarıda kurgulanan bu acı sondan kurtaran ise (tabii buna kurtuluş denirse), onlar için ne kadar rahatsız edici olsa da, tam da yaşamın içinde aldıkları konumlarıdır. Yaşamın dışında, ötesinde veya üstünde kurdukları düşünsel dünyaları, kendi dinamikleriyle sözü edilen sona güdümlenmişken, gündelik yaşamın o hiç de düşünsel olmayan, küçük, önemsiz ayrıntıları, kurulan o anlamsız ilişkiler zoraki eğilim ~~sonrasında~~, sırf çevreyi tatmin etmek için benimsenmiş gibi görünen meslekler v.s., kısaca gücü önceden ayırt edilemeden, bütün ipler eldeymişcesine ti'ye alınan gündelik yaşam -tanımlı toplumsal yaşam-, yılların getirdiği alışkanlık ve uyumdan güç alarak, yaşamla herhangi bir organik bağı kalmayan düşünsel evrenin üzerinde egemenliğini ilan eder.

Bunalım ya da çılgınlık önlenmiştir. "Kişi-dış dünya" diye tanımlanan ikilem ortadan kalkar. Artık sadece dünya vardır. "Dış" olamaz çünkü "iç = kişi" kalmamıştır. Kişi yaşamla bütünleşmek için ilginç bir yol seçmiş, hareket olanağı varken, yaşamayı reddederek tükürdüğü düşünsel dünyasının alıklığını, aynı yaşamın kendisine hazırladığı örümcek ağında yalamak zorundakalmıştır.

İskemle, sanıldığıının aksine sahnenin tam da ortasındadır.

Gündelik yaşamın içinde herhangi bir role soyunmak istemeyen insanlar, söz konusu yaşam sahnesinin kenarına bir iskemle çekerek onu seyre dalmak isterler. Ama bir yandan da yaşamın her türlü bilgisine haiz olmak arzusundadırlar. Bu bilgiler, sahneye çıkacakları o muhteşem günde elbet gerekecektir. Ancak nedense bu günün tanımı önceden yapılamaz. (Zaten hiç gelmeyecek bir günün tanımını yapmanın anlamı da yoktur.)

ALEVLER

nazlı ökten

Naziler'in Yahudi soykırımı hakkında ilk ne okudum ya da seyrettim şimdi tam hatırlamıyorum. Yobazlarca derisi yüzülen Nesîmi'den ilk ne zaman haberdar oldum onu da bilemiyorum. Gulag Takımadaları'nı ise kitabın üç kalın cildinden ve yazarının tuhaf isminden etkilenip garip bir heyecanla okumuştum oniki yaşında. İşkence ise onüçümden beri hiç yabancı olmadığım bir sözcüktü. Okuduklarım, duyduklarım, herşey birbirine karışıyordu ve hep aynı cümle dönüp dolanıyordu beynimde: aklım almıyor. İnsanların nasıl gaz odalarına gönderilebileceğini, bir insanın derisini kimlerin nasıl yüzebileceğini, mutlu bir toplum hayaliyle yola çıkanların nasıl kâbus adacıları kurabileceklerini, "huzur ve güvenlik" adına gencecik insanların nasıl işkence tezgâhlarından geçirilebileceklerini aklım almıyordu. Bunları yapanlar ancak çıldırmış vahşiler olabilirdi. Çıldırmış ve vahşi yani hem normal değiller hem de geri bir insanlık biçimine tekabül ediyorlar. Her durumda toplumun dışında tanımlanıyorlar. Ya da geçici cinnet geçiriyorlar. Yani akılları başlarında değil. Gerçekten düşünebilseler, akıllıca düşünebilseler insanlıklarının farkına varacaklardı ve tüm bunlar olmayacaktı.

Televizyonun karşısına mihlanmış Sivas'ta Madımak Oteli'nin yakılışını izlerken yine aynı hisse kapıldım. Olayı filme alan kameranın olduğu yerde birilerinin sesi duyuluyordu. "Yakın uyan yakın!", "işte abi cehennem ateşi bu!" Şiveleri Orta Anadolu'ya özgüydü. Sonradan olaydan birbirimize söz ederken bu şiveyi özellikle vurguladığımı farkettim. Bu önemliydi çünkü adamın bir köylü, dolayısıyla bir cahil, bir gerici olduğunun altını çiziyordum. Okumuş, bilinç sahibi bir insan böyle bir şeyi ne söyler ne düşünürdü. Aydınlanma'ya güvenin tamdı anlaşılan. Her neyse, bunu söyleyenin aklı son derece başındaydı. İçeridekilerin çekilmesi gereken bir cezayı çektiklerini ve bunun kesinlikle adil olduğunu düşünüyordu. Toplu cinnet falan değildi bu. Herkes ne istediğini çok çok iyi biliyordu: cehennem alevlerinin küçük bir simülasyonu. Alevlerden kurtulmaya çalışanlar geri itildiler. (Hansel ve Gretel'i hatırlayın. Kötü cadıyı bekleyen ceza alevler içinde can vermektir ve masalın sonunda herkes derin bir oh çeker. Masalı dinlerken ortaçağda

cadı suçlamasıyla yakılan insanları düşünmeyiz bile.)

Herşey olup bittikten sonra, kimse böyle olsun istememiş, o ortaya çıktı. Olay birkaç provakatörün kandırdığı kendinde olmayan bir kalabalığın eseri idi. Bizi bölmek isteyenler kahrolsundu, halkımız zaten 'çocuk' gibi ne yana çeksen o yana giderdi. Kendinden sorumlu değildi yani. 12 Eylül'den sonra "dış mihraklı" ideolojilere panzehir olsun diye alınmış onca siyasi kararın hiçbir etkisi olmamış yani yaşananlarda. Kışkırtılmış, cahil, gözü dönmüş bir kalabalığın geçici cinneti. Olay bundan ibaretmiş meğer. Meğer okullarda din derslerinin zorunlu olması, dört bir yandan desteklenen yatılı kuran kursları, dinsel kadrolaşmalar, sağlam, güçlü ve rasyonel anlamda son derece etkili islamcı örgütlenmeler yokmuş da cahil bir kalabalığın hezeyanlarıymış sanki söz konusu olan. "Modern" dünyada çağdışı kalıntılarıymış bunlar. Bakın Horkheimer* ne diyor:

"Ama bugün gerici amaçlar sıkı örgütlenme ve acımasız rasyonalizasyonla, bir anlamda 'ilerleme' ile gerçekleştirilmektedir."

Yaşanılan şiddetin düşünülemezliği, söze dökülemezliği, akla sığmazlığı bu gerçeği örtbas ediyor sanki. Kabullenmek istemiyoruz. Belki de bu nedenle Aziz Nesin'e uyuyan bir canavarı elindeki çomakla dürtüp uyandırmış düşüncesiz bunak muamelesi yapıyor. Onun sorumsuzluğu olmasa kabile eski sakin yaşantısına devam edecek ve bastırılmış olanla karşılaşılmayacaktı, hayal edilemez olanla yüzleşilmeyecekti. Aziz Nesin bazı laiklerin gözünde suçlu çünkü bu kalabalığı muhatap sayıp onlarla tartışıyor. Onları eşit sayıp meydan okuyor. Oysa bazı laikler için onlar sadece duruma göre verilen şerbetlerle güdülmesi gereken bir kalabalık. Onların zemininde tartışmak onlarla aynı düzeye inmektir. Oysa ya bastırılmaları gerekir ya sözsüz bir uzlaşmayla yok sayılmaları ya da ortak bir düşmana karşı bir tehdit olarak el altında tutulmaları.

Her neyse, şiddetler söz ediyordum ve aklımıza sığmazlığından. Ve bu akıl almazlığın bize olup bitenlerin son derece kararlı ve rasyonel bir biçimde atılmış adımların sonucu olduğundan. Yoksa çatışma evrensel akıl adına mücadele eden bağımsız bireyle ilahi bir güç adına kendini yitiren kabile üyesi arasında değil...

* Akıl Tutulması, Metis Yayınları

MOSKOVA DENİZİ* Apollo 11 taş örneği ile Apollo 12 arasındaki fark canını sıkıyordu Moskova Denizi'nde yüzen kozmonotun. Nisan 1970'de Apollo 13 aracı yaklaşınca ay toprağına, işbitiriciliğiyle ünlü bir firma şefkatle açtı göz kapaklarını Sky Laboratuvarı'nın. Hevesle kestiler kordelayı başkan ya da protokol üyeleri. Bolşoy bale topluluğı da gelmişti törene. Günümüze uyarlanan kitapların sahte kostümleriyle çıkacaklardı sahneye. Tam o sırada fabrikadan atılınca bir işçi, kahkahalarla güldü bu duruma Uzak Mekiki. Esrimeye başladı zevk tanrısı Adonis ve bulmacadaki tek hece... Uzaktan kumanda yönetiyordu dublaj yapan sesi. Biri görse kesin der "bu her şeyin bitişi". Hemen eklerdi. Geri dönüşlerin esrarı çözüldü, uzaktan kumanda bunun habercisi. Ekranda Orson Welles ve beraberinde dünyalar savaşı. O savaşta kahramanlıklarıyla meşhur Türkler bile yenilmişti. Artık kornetler geçmiyor, güneşle baş eden kimse yok. Sonu kanser ya da veremle biten bir film var karşınızda. Tabii ki yine elinizde uzaktan kumanda. Tüm bunlardan bunalmış, sol göğsündeki madalyayla canını sıkıyordu herşey Moskova Denizi'nde yüzen kozmonotun. Yap, işlet, devret modeli üstüne oturtulmuş bir Shopping Center gülüyordu hâl-i pür melaline. *Dünya çapında bir uzay araştırma sistemine ulaşmak için Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanuslarında dolaşan özel gemilerimiz vardı. Yuri Gagarin bunlardan yalnızca biri. Bir diğeri 232 metre, eni 31..* Bu arada başka bir yerdeyiz ve televizyondaki uzaktan kumanda anlam katıyor hayatlarımıza. Yanıbaşımızdaki çağdaş kuramları vazgeçilen projelerle karşılaşıyoruz. Artık teleskop nasıl yapılırsa romanı yazılmaz. Tersten bakılan dürbünler satılıyor dükkânlarda. Canı sıkılıyor Moskova Denizi'nde yüzen kozmonotun. Masal bu ya bizi de çekiyor bu can sıkıntısı. Bizi de çekiyor video kamera. Ödül törenine hazır mısınız? Bakın yanıbaşında rüküş makyajıyla insanlığın süslü tarihi salınarak iniyor merdivenlerden. Hem ne demişler; akılsız başın cezasını kozmonotlar çeker.

a. kolesnikov

*Ay'da bir krater

PROFESÖR NEMRUT'UN BÜYÜK BULUŞU

ergun kocabıyık

Bugün, uzun ve zahmetli çalışmaların sonucunun alındığı mutlu bir gün. Sabah erkenden, çalışmalarıyla gurur duyduğumuz profesör Nemrut ve maiyetindeki diğer bilimadamlarının bu yeni buluşunu görmek üzere araştırma laboratuvarına gittim. Çeşitli yaşlardan oluşan araştırma grubu beni karşıladı. *Yüzyılımızın* bu en büyük buluşunu görmek için sabırsızlanıyordum. Heyecandan küçük bir çocuk gibi davranıyor, ne olduğunu anlamadan herşeye gülümsüyordum. Uzun koridorları olan laboratuvarda bir müddet yol aldık. Koridora açılan çok sayıda kapının önünden

geçtik. Laboratuvarın, insanın içini ürperten atmosferinden midir nedir, bu kapıların gerisinde ne olduğunu sormaya cesaret edemedim. Sonunda koridorun bitimindeki büyük salona geldik. Bana karşı saygılı ve mesafeli davranışlarıyla ilgimi

çeken profesör Nemrut, "İşte uzun çalışmalarımızın sonucu elde etmeyi basıldığımız buluşumuz" dedi.

Boş salonun ortasındaki cam bölme içindeki o şeyi gördüm. Deniz topu büyüklüğünde bir örümcekti. "Sonunda onu beyin üretmeye ikna edebildik" dedi profesör Nemrut. "Ne genetikçiler, ne biyologlar ne de kimyagerler, hiçbirine ihtiyacımız olmadığını ne kadar da geç anladık. İşte bu yüzden, gerçek anlamda bir buluşla karşı karşıyasınız". Profesör bu sözleri

söylerken örümcek büyük bir ustalıkla ağzından salgıladığı cecik iplikçiklerle bir beyin üzerinde çalışıyordu. "Çok ilginç Profesör Nemrut" dedim. "Nerden gelirdi insanın aklına bir örümceğin beyin yapmayı bildiği. Kulanm sizi, bravo!"

Boş salonun ortasındaki cam bölme içindeki o şeyi gördüm.

"O"

selçuk akman

*kayan bir yıldızdı devrim
ve genç adam dur aksadı
Yağmur Atsız*

Uzaktan bakıldığında gümüş tadında yansımalar denizidir.
O denizde Saçlarından örülmüş ağlar kaç kurban aldı
Bilir misiniz bir nefes alışı kaç kasırgaya bedeldir
Şimdi derinlerine dalmış gözlerimizi içinde kapatırken.
Yeniden özgürlüğün acısını çekiyor ciğerlerimiz
Tapındığımız O ~~valkıvrınla~~ acımasızdır biliriz.
Cimri kirpiklerini batırır ki yüreğimize Saplanır O Sızı
Yıllar geçse de acısı zevk verir, işte O zaman ölüm
Bu kadar güzel ve gerdanlığında parlayan hüznün müjdesi
Bu kadar pişmanlıkları yüceltir diyebilir miyiz, Evet
Soran bakışlarla yakardı yüzümü öpücüklerinin zırhı dudaklar

Ve Son geldi; Sevdim kulak memelerini, Şaşırdı erkekliğim
Derken boynu kesti yolumu, bir giyotine gönül vermişim
Oysa uzaktan bakıldığında Selvilerde gizlenmiş bir isim
Düşlerimde harf olarak çıkıyor elif şeklinde tek göz
Hep aynı tekrarda yitirilmiş aşklar
Resmi geçit yapıyorlar hepsi vesikalık
Ya gözleri oyulmuş, ya makasla kesmişler diğer Sevgiliyi
Bu Sefer herşeyi bitirdi dil, kaş ve göz.
Sıcaklar basıyor Çünkü bana bakıyor O yüz.
Baştan Sona yerli yerinde örülmüş maskesiyle
Hangi gecenin iki yüzlü dilberidir bilinmez
O denizde Saçlarından örülmüş ağlar kaç kurban aldı
Bilinmez; adı, sanı, harfi tariftarifedilmez
Yıllar geçse de acısı zevk verir
Her resmi benden gayrı herkese vesikalık
Ve son geldi; Sevdim kulak memelerini, Şaşırdı erkekliğim

Her yenilgi; Ondan başka herkese vuslat gecesidir.

kutupyu

O denizde Saçlarından örölmüş ağılar kaç kurban aldı

YALNIZ BİR KALBİN HAYSİYETİ*

mehmet açar

"En kötü ihtimali düşüntün ki gerçekleşmesin. Mucize ise zaten akla gelmeyendir."

Mimarın, ibn'ül Vakıt (Zamanın Oğlu) imzasıyla yazdığı güncesinden...

"Bir bilim dergisinde okumuştum" diyordu mimar. "Tasadüfleri metafizik bir alemin işaretleri olarak görmek sadece bir fantaziden, fantaziye duyduğumuz ihtiyaçtan ibaretmiş. Mesela, Yeryüzü'ndeki tüm insanların yılda bir kere, rüyalarında annelerinin ölümünü gördüğünü varsayalım. Bu rüyalardan birinin gerçek çıkma ihtimali çok küçük. Ama adı üstünde bir ihtimal. Bunu, metafizik bir işaret olarak algılamak yerine, çok düşük bir ihtimalin gerçekleşmesi olarak değerlendirmek akla daha uygun. Yani, tesadüf dediğimiz şey matematiksel anlamda 'çok düşük bir ihtimal'dir. Gerçekleşince ona metafizik bir şeymiş gibi bakmaksa sadece bir fantazi. Metafiziğe inananlar şunu ısrarla düşünmemekte direniyorlar. Her gün, hatta her an gerçekleşmeyen sonsuz sayıda tesadüf var."

Bir akşamüstü denize bakan bir çay bahçesinde bira içiyorduk ve dört kişiydik. Mimar, mühendis, ben ve yazar. Ben çok ilginç bir tesadüften bahsetmiştim. Bunun üzerine bilim dergisinde **tesadüflerle** ilgili o yazıyı okuyan mimar da bunları anlatmıştı. Konuşması buradakinden daha uzun sürmüştü, bir dizi örnek vermiş, matematiksel oranlardan **sözetmiş** ve sonuç olarak "tesadüf metafizik bir şey değildir" demişti. Onunla hiç kimse tartışmadı. Konu anında kapandı ve mühendis "Geçen gün **gazetenin** tekinde şöyle bir şey okudum..." diye başka bir bahis açtı.

Belki de tesadüflerin büyüğü güzelliğinin ya da uğursuz çirkinliğinin bilimsel açıklamalarla bozulması kimsenin ilgisini çekmemişti. Bir kaç hafta sonra o dört kişiden biri olan mühendis, bana bir tesadüften söz edince, ben de o akşamki konuşmadan, yani bilim dergisinde çıkan yazıdan **sözetmiştim**. Arkadaşım ise Türk argosunda aşağı yukarı her ünlem yerine geçebilen ve "s" ile başlayıp "r" ile biten kısa sözcüğü kullandıktan sonra "O bilim dergisinde çıkan yazıda **sözedilenleri** ilkokul mezunu her çocuk bilir" diye bir başlangıç yaptı ve yine Türk argosunun kaba ifadeleriyle pozitivizmin dünyayı kupkuru bir yer haline getirdiğini söyleyip, bilim adamlarının metafiziğe karşı mücadele verme döneminin çoktan kapandığını belirtti. Konuşmasından aklımda kalan fikirleri sıralıyorum:

"Pozitivizm nihayetinde zafer bayrağını dikti, daha ne istiyorlar."

"Televizyondaki doğa belgesellerini seyret, bilim her geçen gün evrenin ne kadar esrarlı bir yer olduğunu **ortaya çıkarıyor**."

"Aşkı ve cinselliği bile biyokimyasal bir gerçekliğe indirgemeyi başardılar."

"Bilim nereden gelip nereye gittiğimiz hakkında bir dizi kuram önerdi ama 'başlangıcın **öncesinde**' neler olduğunu hâlâ söyleyemiyor."

"Bilim ve metafizik birbirinden nefret eden tek yumurta ikizleridir."

"20. yüzyılda bilim sisteme hizmet ediyor. Felsefi ve politik anlamda 'daha iyi'yi aramanın yolu artık metafizik ve felsefeden nasibini alınıp bir bilimden geçiyor"

"Metafizik artık bireyin sisteme tek başına meydan okuyabildiği **anarşizan** bir muhalefettir. Dolayısıyla metafizik açıklamalar da fantazi diye küçümsenemez."

Peki neden tüm bunları o akşam söylememişti de, susmuştu?

* Yes'in "90125" albümündeki "Owner of a Lonely Heart" adlı parçayla yazının bir ilgisi olduğunu sanmıyorum. bu sadece basit bir araklama vakasıdır. .

Bu soru üzerine, birden ona anlatma isteği veren sevimli öfkesini kaybetti. Birkaç saniye susup düşündükten sonra hiç kimsenin duymasını *istememiş* gibi fısıltıyla "Sen hiç tesadüfler üstüne düşündün mü?" diye sordu ve hemen ekledi, "Eminim düşünmüşsündür, ama fazla derinine *inmeden...*". Ona, bunu nereden bilebileceğini sordum. "Sende, hiç tesadüfler üstüne kafayı takmış bir insan hali yok. Zaten ben, daha çok bir saplantıyı kastediyorum" dedi. Tesadüfün metafizik bir olay olmadığını ispat etmeye çalışan mimar arkadaşımızın yıllardır saplantılı bir biçimde tesadüf üstüne düşündüğünü, bunu herkesten gizlemeye çalıştığını söyledikten sonra "Saplantılı bir insanın söylediklerine karşı çıkmayacak, sadece dinleyeceksin. Emin ol ki, saplantının her türlüşünün ardında yoğun bir acı yatar. Acı saplantıyı, saplantı da acıyı besler" dedi ve mimarın hikâyesini anlattı.

Mimar, yıllar önce çok sevdiği bir kadın tarafından aniden *terkedilivermiş*. Serbest çalışmış o zamanlar. *Terkedildiği* sıralarışleri de pek iyi gitmiyormuş ama cevap beklediği çok projesi varmış. Ne var ki, bir ay içinde canı gönülden bağlandığı bütün projeleri peşpeşe kaybetmeye başlamış. Herkes onu fazla hayalperest ve sanatçı bulmuş. Böylece bir zamanlar, aşık olduğu kadınla birlikte yaşayan, işleri iyi giden, geleceği çok parlak, büyük projelere aday bir mimarken, bir kaç ay içersinde evinin kirasını bile zar zor öder hale gelmiş, işte tam da o sıralarda, hayatın sırrının bize gösterdiği işaretlerde yattığını savunan ve henüz hiç bir kitabı basılmayan başarısız bir yazarla tanışmış. Çok *geçmeden* birbirinden sıkılan bu iki başarısız erkeğin arkadaşlığının kısa sürmesi mimarın zihnini işaretlere ve tesadüflere takmasına engel olmamış. Gün gelmiş, evrenin kendi sırlarının her an muhtelif işaretlerle insanlara gönderdiğini düşünür olmuş. Mimar her tesadüften bir anlam çıkarmaya ve bu anlamları yorumlamaya başlamış. Yakın geçmiş, yani sevgilisinin onu *terkettiği*, işlerinin yavaş yavaş kötüye gittiği günler üstüne düşünmeye başlamış. Uzun uzadıya ince hesaplar yaparak o günlerde hayatında olup biten *herşeyi* gözden

geçirmiş ve şöyle bir teori geliştirmiş: "Kaderimin meşum bir yola sapacağı önceden bana haber verilmişti ama ben anlayamamıştım"

Geçmişini bir yana bırakıp şimdiki zamanı üstüne de düşünmeye başlamış ve günlük hayatta karşılaştığı herşeyi uğurlu ve uğursuz tesadüfler olarak ikiye ayırma alışkanlığını edinmiş. Sözelimi, oturduğu mahallede hiç tanımadığı ama simalarına aşına olduğu herkesi uğurlu ve uğursuz diye ikiye *ayırılmış*.

Uğursuz bulduğu televizyon programlarını seyretmez ama sırf uğurlu olduğuna inandığı aptal bir çocuk programını da hiç *kaçırmamış*... Mühendis, hikâyeyi bu noktada kesip, "Gerisini artık sen düşün" dedi... "*Herşeyin* uğurlu ve uğursuz diye ikiye bölündüğü garip bir dünya. Artık tesadüf kelimesinin bile bir anlamı yok çünkü *herşeyin* bir anlamı var. Gerçekleşmesi yüksek bir ihtimal ile çok düşük bir ihtimal arasındaki tek fark anlam farta."

Mimarın işleri uzun süre kötü gitmiş. Küçük bir büroda yarım gün, çok az maaş aldığı bir işe girmiş. Bu arada giderek daha da yalnız kalmış çünkü başarısızlığı nedeniyle tüm eski çevresinden, kendine o eski güzel günleri hatırlatan her mekândan her insandan kaçıp durmuş. Aradan üç yıl geçtiğinde küçük bürodaki dört beş kişiden ve ailesinden başka görüştüğü hiç kimse kalmamış. Her hafta düzenli olarak birbirini aynen takip eden yedi ayrı gün yaşamaya başlamış. Hayatın ona verdiği işaretleri, yaratabileceği tesadüfleri en aza indirmeyi başarmış. Hep aynı şeyleri yaşar olmuş... Kaldı ki belirli bir noktadan sonra, hayatın tüm işaretlerinin uğursuz olduğuna, tesadüf diye bir şeyin olmadığına herşeyin işaretlerden ibaret olduğuna inanır olmuş. Bir zamanlar sıkı bir ateist olan mimar artık tanrıya da inanmaya *kıms*.

Tesadüf kelimesinin sözlüklere girmesine bile karşı çıkar hale gelmiş. Tezi de şuymuş: yaşadığımız *herşey* şöyle ya da böyle bir *tesadüfse*, varoluşumuz dahi tesadüflere bağlıysa, yeryüzündeki hayat baştan sona bir tesadüftür. Şu halde tesadüf dediğimiz şey

varoluşun ta kendisidir ve nihai analizde mânâsız bir kelimedir. Tesadüf kelimesini kullanmak da ~~tan~~ varlığını inkar etmekle aşağı yukarı aynı şeydir.

Bir cumartesi saat 21.15 seansında her hafta aynı saatte yaptığı gibi bir sinemaya girmiş ve antraktta filminden sıkılıp sinemadan çıkmış. Yolda yürürken, akademiden çok eski bir arkadaşına rastlamış. İşleri çok çok iyi giden bu eski arkadaşını onu bir barda içki içmeye zar zor ikna etmiş. İlkelerine aykırı da olsa teklifi kabul etmiş. Neticede son vapuru kaçırmış, karşıya dolmuşla geçmeye karar vermiş. Dolmuşun dolmasını beklerken üniversiteden tanıdığı iktisatçı bir arkadaş ve karısıyla karşılaşmış. Bankacılık yapan arkadaş, onun telefonunu almış o gece. Bir hafta sonra da mimara telefon etmiş. Bankanın müşterilerinden birinin, içinde hiçbir köşenin olmadığı yazlık bir villa yaptırmak istediğini söyledikten sonra, bu işle ilgilenip ilgilenmeyeceğini sormuş.

Okul yıllarından beri hep böyle köşesiz bir ev çizme hayaliyle yanıp tutuşan mimar hemen o adamı aramış. Aslında bankanın müşterisinin sıradışı istekleri bu kadar değilmiş. Eğimli bir arazi üstüne inşa edilecek villaya üç ayrı kattan beş ayrı giriş, eve giren hiç kimsenin farkedemeyeceği iki gizli oda, asimetrik pencereler, güneşin kışın ta içerilere kadar girip, yazın ise sadece camı yalayıp geçtiği bir oda, evin bodrumunda tavandan açılan bir delikle güneş ışığının şerit gibi düştüğü bir mahzen... Yıldızlan gözlemlemesini sağlayacak, tavanı açılır kapanır camdan bir başka oda... Garip işadamların istekleri o kadar uzunmuş ki...

Mimar, hepsini tek tek not ettikten sonra "Bütün bunlar belki mümkün ama bir mimar olarak bütün bu isteklerin gerisinde yatan o temel duygulan anlamam gerekiyor. Yoksa hiç bir şey yapamam" demiş. İşadamı şaşkınlık içinde, "Neden tek bir şey... Tüm bunları neden zengin ve görgüsüz bir adamın kaprisleri olarak değerlendirmiyorsunuz ki?" diye bir karşı soruyla cevap vermiş. Mimar "Tavana açılan cam pencere falan kapris olabilir, köşesiz duvarlar da belki özentiden kaynaklanabilir ama

kış güneşiyle yaz güneşinin bir odada yarattığı ışık huzmelerini denetlemeye çalışmak bambaşka bir şey. Üç ayrı kattan beş farklı kapı istemek de tuhaf bir şey. Zaten bu girişlerin anlattığınıza göre hiç bir özel işlevleri de olmayacak. Hizmetçi, misafir, arka bahçe kapısı istemiyorsunuz siz. Bir mekâna beş farklı duyguyla girmek istiyorsunuz. Mekânı denetlemeye, özellikle de bulutsuz havalarda gece ve gündüz zamana hükmetmeye çalışıyorsunuz. Yazın akşam güneşinin aydınlattığı bir banyo fikrinin gerisinde sadece erotik bir fantezi olamaz."

İşte o zaman işadamı, mimara bu evi niye yaptırmak istediğini açıklamaya karar vermiş ve "Yitirilmiş bir kadın ve geçmişe özlem" demiş. Mimar, işadamların hikâyesini uzun uzun dinlemiş, sorular sormuş ve projenin üzerinde aylarca çalışmış, işadamların geçmişte özlem duyduğu mekânları gezmiş, evin yapılacağı yerde saatlerce güneşin batışını, doğuşunu, yıldızlan seyretilmiş. En sonunda işadamların önüne gelip işi kabul etmeyeceğini açıklamış. "Neden?" diye sormuş işadamı üzüntüyle... Mimar, "Sizi ikna edecek bir projeyi artık çizebilirim. Ama o ev asla sizin hayallerinizdeki ev olamaz. İçinde yaşadıkça hep aldatıldığınızı düşünebilir, ben böyle bir ev istememiştim diyebilirsiniz. Ayrıca, saplantının acısını bence bu yeryüzünde dindirecek tek bir şey varsa o da zamanın akışıdır. Ben sizin bu projeniz üzerine çalışarak kendimden, kendi acılarımdan kaçtım ve saplantılarımdan kurtuldum. Ama siz bu ev bitene kadar saplantınızdan kurtulamayacak, ev yapıldıktan sonra da saplantınızın acısını asla dindiremeyeceksiniz. O ev size mutsuzluk getirecek" demiş.

Bunun üzerine işadamı, mimarı ev konusunda tümüyle özgür bıraktığını, ne isterse yapabileceğini söylemiş. "İstediğim tek şey evi benim için yapman ve hiç köşe kullanmaman. Proje falan da istemiyorum artık. Sadece bittiğinde bana haber ver yeter." demiş. Mimar "Peki" demiş, "Size, tüm acılarınızdan kurtulacağınız bir ev yapmaya çalışacağım. O evde zamana hükmetmeyecek, tam aksine kendinizi zamanın akışına bırakacak ve bence, acılarınızdan kurtulacaksınız". Bu konuşmadan

sonra da işe dört elle sarılmış ve öyle bir ev yapmış ki, içinde işadının istediği herşey hem varmış hem de yokmuş. işadamı evi çok sevmiş. Bu ev, mimarın meslek yaşamında da bir dönüm noktası olmuş. Evin inşasıyla birlikte tesadüf saplantısı da bitmiş.

Peki niye o zaman hâlâ tesadüfün metafizik bir şeye bağlı olamayacağını kanıtlamaya çalışıyordu?

Mühendis arkadaşım bu soruma şöyle cevap verdi: "Basit bir iyiniyet meselesi, özellikle de seni korumaya çalışmak çabası. Kalanı tesadüfe takmayasın diye... Aynı makaleyi benim önümde bir kişiye daha anlatmıştı. Özellikle başarı konusunda 'mucizevi an'ı bekleyen herkese anlatır bunu. Çok da inandırıcıdır." Sonra da uzaklara bakarak ekledi: "Acı saplantıyı besler, büyütür ve bir canavar haline getirir. En büyük saplantı akla meydan okuyan, kişinin kendi cinneti olarak sadece kendisine zarar veren

ama kimseye anlatamadığı saplantıdır. Bu tür derin ve çileli saplantıların özünde de varoluşun sınırına vakıfolma çabası yatar."

Kimseye anlatmadıysa mühendis nereden biliyordubunu?

"Beraber bir yurtdışı seyahatine çıkmıştık Tam bir yıldır tanıyordum onu. Tesadüflerden konuştuk. O yine aynı şeyleri söyledi ve ben de onun, sinir olduğum bu tezine karşı çıkmak için hayatımı bir anda değiştiren ne kadar tuhaf ve anlaşılmasız olay varsa hepsini peş peşe sıraladım. O da bana bu hikâyeyi anlattı."

Peki tüm bunlara inanmış mıydı?

"Zamanın akışı dingindir ve onun içinde herkese yer vardır. İnsanı kötülüklerden esirgeyemez ama ruhu tedavi eder ve korur." dedi.

metinlerin siyah-beyaz okyanusunda sürüklenen hayalet gemi 'de bir kamaram olsun istiyorum

*oniki aylık yolculuk bedeli olan 150 000 TL yi 151-
207 babur akyol t.c. ziraat bankası çemenzar
şubesine yatırdım, makbuz ilişiktir.*

ad-soyad:

adres:

tel:

*Yerelmasıİletişim Evi Bahariye cad. Hacı Şükrü sok. Sağlık ap. Kat 3, daire 7
Kadıköyistanbul Tel4142 45 7,4142458*

"SEN NERDESİN"

ferhat aktan

Karşınızda yirmi yıl öncesini yaşayan bir adam var. Tanışsanız elleri dolaşır, gözleri yere bakar, ne yapacağını bilemez.

Size kendimden bahsetmeliyim. Geçmişim bugünüm ve yarınım üzerine söylevler çekmeye niyetim yok. Hepsinin yararsız ve yorucu çabalar olarak kalacağına inandığım için, niyetli değilim. Yalnızca bir son ya karşınızday

Şimdiye kadar isteyerek yazdığım satırlar da oldu, bana ait olmayan, yazmak zorunda kaldığım denemeler de. Bizi yormak için kurulmuş sinema salonlarındaki labirentlerin dehşetinin hikâyesi bu ikinci seçeneğin sonucuydu. Sonunda Öff dedim, dünya da ne küçükmüş. Önce koştum sağa sola. Köşede bir kapan duruyordu... Gitgide o kapana kısıldım. İşte o zaman "Sen de öyleyse yönünü değiştir" dediler. Ve beni karşı durulmaz bir iştahla yediler. Yok, bu Kafka'n küçük bir hayvan masalı değil, olsa olsa benim hikâyemdir... Yenilen bir fare... Aklıma *Jack London* geliyor. Evi yakıldığında haykırdığı sözleri yoruyor zihnimi. Yenilen bir fare... *Yenenlerden olacağıma yenilenlerden olurum.* Nokta.

Neyse ilk limanımızda *Glenda*'ya uğramıştık. Kendisi bizim için vazgeçilmez bir tutkuydu. Onu *Muhsin Bey* inceliğinde düşlemiştim. Biliyordum ki bir gün gelecek, *Glenda*'yı bir yaşlılar evinde ziyaret edecektim. Karşılaştığımızda yaşlı gözlerle ele avuca sığmaz gençliğini hatırlayacaktı. Kim bilir belki de korkuyla beklediği gelecek günleri için yazmıştı *Yalnızlık Senfonisi*ni. Evet yalnızlık yollarımıza pusu kurmuştu, *hadi gelin üstüme korkmuyorum* diyorduk. Oysa şimdi dün ve bugün bir olmuş eskitiyor yaşananları. İbn-i Arabi'nin söylediği gibi zaman belki de bir andan ibaret ve biz yaşayıp gittiğimizi sanıyoruz. Arada bir kaybolan anılan kıymettensayıpavunuyoruz.

Muazzez'in gidişine bu yüzden üzüldüm. Onunla birlikte vaz geçtiğimiz

herşeyle beraber, umutsuz aşklar da gönül adamları da bizi tarihsizliğimizle başbaşa bırakarak terk edip gidecekti. O, belki de bırakacağı boşluğun farkında olmayabilir. Ama bu boşluğun bende yaratacağı kapanmaz yarayı paylaşabilecek insanlarla karşılaşabilmek en büyük avantajım. -karşılaşabildim mi acaba-

Sonra -iki yüzlü kalemimle- avunmaların bile suç oluşunu dile getirmeye çalıştım. *Ulaş benzedi güneşe türküsünü söyleyip, umudu kesme yurdundan* diyenlerle uğraşım. Aslında uğraştığım kendi ruhum, kendi bedenimdi. Hocanın dediği gibi onlar duysa da olur duymasa da olurdu. Ruhumuzda belli gün ve saatlerde eziyet çektirmeyi alışkanlık haline getirmişsek suç bizimdi. Niye onları suçluyorduk ki? "Biz bugünü dünden pembe ummuştuk" ağıtlarının ne yeri ne zamanı. *Anne bak kral çıplak* diye haykırabiliyor muyduk... Dedim ya kemikleşmiş ruhumuz ihanet ediyor bedenimize. Acının destanını yazıyoruz, arasıra dinlediğimiz Ahmet Kaya'nın yanık sesinden.-o da ne kadar yanık-

Bana kalsa, her gece yetmişli yıllardan kalan kırkbeşliklerle geçiririm kalan ömrümü. Ama bana kalanlar ancak size ulaştırabildiklerim. Üstelik ben kurgusal bir yazarım. Beni yaratan kişi ne o günleri yaşamış, ne de Müzeyyen 'Abla'nın sesinde esrimiş. Mahur bestenin gölgesinde aşık olduğum Müjganise beni yaratan kişinin yapıştırdığı yaldızlı bir etiket.

Peki o zaman kimin için konuşabilirim. Neyin tükenişini anlatabilirim. Giden gitmiş, akıldışı bir yolda sürükleniyoruz ben ve kurgusu boşalmış arkadaşlarım. Bize göre artık *Glenda'nın* yüzü fena yanmış, eski kırkbeşlikler el arabalarında satılıyor, ideallerimiz ise bir daha aklanmamak üzere mahkum edilmiş. deal mi? Belki de ideal, kim olduğunu hiç bir zaman öğrenemeyeceğiniz birinin yarattığı kahramanlar ve onların gölgesine sığınmış *Ferhat'tan* ibaret kalmış.

Uzun bir seyahate çıkacağım hareketimden evvel bazı şeyleri söylemek arzusunda'ydım... Ama hepsi içimde kaldı.

Ey okuyucu ben bu sayfadayım ..."sen neredesin"

AKLA ZİYAN HİKAYE

murat gülsoy

**'Ben hikaye kahramanı değilim'
diye düşündürdü yazar,
hikâyesinin kahramanını:**

Kahretsin! Ben hikâye kahramanı değilim. Değilim işte. Ama bunları da ya/ar söyletiyor olabilir bana. Ağzımdan çıkan herşeyi, hatta düşündüklerimibile yazıyor olabilir. Olabilir. Yoksa deliriyor muyum?

Gerçekleri düşünürsem geçer.

Gerçekleri düşünmeliyim. Benim bir işim, bir evim ve arkadaşlarım var. Tabii, yıllardır yaşıyorum; anılarım var! Yaşadığım bir sürü olay var. Bir sürü yer gezdim, dolaştım; vapura bindim, otobüse bindim, okula gittim. İlk, orta, lise... ilk-orta-lise.

Hayır! Birinci sayfadayaratılmış bir kahraman değilim. Ailem var. Annem, babam... Emekli bir memur olan babam. Yıllarca bir bankada çalıştıktan sonra ikramiyesiyle aldığı evimizde akşama kadar gazetelerden kupür kesip dosyalayan ak saçlı orta boylu adam... Var öyle biri. Onu da yazar iki cümleyle yaratmış olamaz ya. Hadi yarattı diyelim, içime baba sevgisini de o koymuş olamaz ya! Hadi yarattı diyelim, neden böyle anlamsız düşünceler yazıyor bana? Başka şeyler düşündürmez mi? düşündürtür...

İsterse neler neler yaşatabilir: Peşime polis takabilir, ya da fahişe bir sevgili uygun görür bana, sayfalarca dayak yerim, çamyarması Sivashlı fedailerden... Olabilir, olabilir...

Üstelik neden bu otobüsteyim? Neden bu şehirlerarası otobüste ter ve ayak kokulan içinde birdenbire yaratıldım? Bunlar işgüzar bir yazarın canı öyle istediği için gerçek olamaz.

Bunlar gerçek olamaz...

Bari biraz uyusam. Of, uyku da tutmaz beni otobüste. 'Kaza olursa uykunun gevşettiği insan savunmasız bir şekilde ölür' diye bir takıntıyı da yazar yerleştirmiştir aklımın içine herhalde. Herhalde, hah-ha...

Üstelik ne gerek var bu kadar uzun bir yolculuğa? Bir kere bu bir hikâye olsa yazar öyle uzun uzadıya anlamsız bir şehirlerarası otobüste vakit kaybetmezdi. Şöyle soluklu, heyecanlı bir şeyler yazardı. Belki bir trene bindirirdi beni. Bindirmezdi, ülkede tren mi var?

Muhakkak, öz-bilmemne otobüs şirketine bindirirdi ama isminden falan bahsetmezdi. Otobüs terminalini betimleyerek de kalemini tüketmezdi. Ne yapardı? İlle de bir yolculuk yaptırtacaksa, hareketimden evvelki düşüncelerimi verirdi. Mutlaka, bir ayrılık, bir sürgün otobüsü olurdu bu. İnce ince yağmur yağırdı. Ben yağmurdan sakınarak sigara içerdim. Cebimde imkânsız bir kanyak şişesi olurdu. Çaktırmadan içerdim... Ya da, ya da polisten kaçıyor olurdum, belki de kanundışı bir lakım adamlardan. Yok canım, artık böyle polisiye hikâyeler revaçta değil. Ama siyasi bir kaçak olabilirdim. Toplumsal içerikli bir roman! Bir çağ romanında güçlü bir karakter. Evet, evet, gizli bir örgütün beyni olan ben, bir ispiyon olayına kurban giden adamlarım dağılınca kaçıyorum; artık her yer bana sürgün, hapis, herkes bana düşman.... sonum kesin idam! Boşversene, sonunda yazıldığım kitap toplatılır, hersayfadaaynayıyanardım.

En iyisi uçuk bir yalnız adam hikâyesi...

Saclarım uzun, sakalım traşsız yollardayım, biraz da toplumun dışındayım. Benzinli ağır bir

*Ya da, ya da polisten kaçıyor olurdum,
belki de kanundışı bir takım
adamlardan. Yok canım, artık böyle
polisiye hikâyeler revaçta değil. Ama
siyasi bir kaçak olabilirdim. Toplumsal
içerikli bir roman! Bir çağ romanında
güçlü bir karakter. Evet, evet, gizli bir
örgütün beyni olan ben, bir ispiyon
olayına kurban giden adamlarım
dağılınca kaçıyorum; artık her yer bana
sürgün, hapis, herkes bana
düşman. . . . sonum kesin idam!*

çakmağım vardır. Kısa ve sert sigaralar içirim
durmaksızın. Durmaksızın sokaklarda
dolaşırım. Hiç bir yere ait olamayanların zarif
bir resmiyimdir yazarın imgeleminde çizilen.
Hayatla bağlarım şaşılacak kadar incedir.
Bavulum yoktur, belki bir el çantası. Onunla
dolaşırım. İçinde ne olduğu hiç açıklanmaz
hikâyenin sonuna kadar. Okuyucu fazla merak
da ettirilmez. Sonunda 'beni sıradışı yapan
gerçek' çıkar çantadan.

Barlara ve meyhanelere giderim. Ucuz
pansiyonlarda kalırım. Çok değerli bir takım
hatıralar vardır, onları satarım. Bundan da
anlaşılr ki köklü bir aileden gelmekteyimdir.
Aptal kadınlar yaklaştırmaya çalışırlar durmadan.
Ben bunlara alışığım. Akıllı kadınlara da ben
yaklaşmam, tehlikelidir. Zarif perçemlerimin
ardında buğulu susarım, yüz vermem onlara,
korkarım. Ayyaşlarla içirim. Onlar beni sever.
Tek kelime etmeden dinlerim onları. Onlar
hakkında kötü düşünmem. Kimse hakkında
kötü düşünmem. Sadece, kendikendime
kaldığımda, işte orada, düşüncelerim şaşırtır
okuyucuyu. Herkese hitabederim. Herkes
kendinden bir şeyler bulur acılarımda.
Duygularım evrenseldir. Tuvalet gitmem,
burnumu karıştırmam. Kötü daha doğrusu
estetik olmayan hiç bir alışkanlığım yoktur.

Of, saat hâlâ dörthüçük. Geçmiyor, geçmiyor.
İşte bir delil daha. Hikâye olsaydı hemen

geçerdi zaman. Varacağım yere varır,
yapacaklarımı yapar evime dönerdim. Duş
alırdım. Bir de mutfak alırdım hah-ha...
Telefona sarılır Ayten'i arardım. Belki Ferhat
uğrardı akşamleyin, içki falan içerdik. Ya da ne
bileyim bir şeyler olurdu işte. Hikâyede olay
olması şarttır. Olaysız hikâyeler de yazılmıştır,
fakat ben neden olaysız bir hikâyenin kahramanı
olayım ki... Düşük bir olasılık.

Eğer gerçekten, güpegündüz bir hikâyenin
kahramanıysam durum iyice çetrefil hale geliyor.
Eğer öyleysem olay örgüsü neyi gerektiriyorsa
onu yaşırdım. Oturup da kahramanlığımdan
şüphe etmezdim sayfalar boyunca. Belki de
varlığını sorgulayan bir kahramanı oynuyorum.
Mekân önemsiz, kurgu önemsiz... Her şey
bilincimde olup bitiyor. Akla ziyan bir hikâye...
Hayret edilecek bir durum olduğu açık. Öyle bir
hikâyekişisiyimki varlığımın neden varlığını
sorgulamak. Sadece bunları düşünmek için
yazarın aklına düşmüşüm.

Garip bir kısırdöngü, çünkü eğer öyleyse, ben
gerçek değilim ve düşündüğümü
zannettiklerimin hiç bir önemi yok. Şu otobüste
ağır aksak akan zamanın da önemi yok Asla bir
kazayla devrilmeyecek olan hayal ürünü bir
otobüs! Hiç bir yere gitmeyen, hiç bir önemi
olmayan uyduruk yolcular! Belki yazarın
yaşadıklarının tortusundan gelişigüzel seçilmiş
bir mekân. Ve bir hiç olarak varlığım...

Herşeyi kabul ediyorum. Ama içimi kemiren şu
soru olmasa: Neden, neden ben?

*Yazarın içi nedensiz, burkulur,
bir kaç damla gözyaşı önündeki
boş sayfaya düşer.*

*O zaman
akla ziyan hikâye
yazılmadan yırtılır...*

BEŞİNCİ HİKAYE

2. Bölüm

kaan yazıcıoğlu

Üçüncü hikâyeyi, İstanbul'dan yavaş yavaş uzaklaşan geminin -bütün gemiler yavaş yavaş uzaklaşırlar- içinde okudum. Bir ithafı başlıyordu.

Üçüncü hikâye:

Güneri İçoğlu'na, İstanbul'un ilk modern banliyösü Ataköy, on yıl içinde şehrimizin ilk çocuk çetelerinin kurulması için gayet elverişli bir ortam sunmaktadır.

Fikir benim değil, daha birçok şey gibi Latince'ye, Kapadokya bölgesi ve sanat tarihine de meraklı arkadaşım Remzi'nin Ailesi bu semtin ilk yapılan evlerine, o doğmadan önce yerleşmiş. Şimdi kendisi en son yapılan daha pahalı ve daha küçük 'lardan birinde oturuyor. Bir yandan da Kuzguncuk'da bir ev anıyor.

Remzi de, liseye başladığından beri görüşmediği kapı komşuları ailenin oğlu Mehmet'ten yıllar önce almış bu fikri. İki de daha çocukken, Mehmet ona takıntılı bir şekilde onbeş yaşında askere giden adaşı büyük dedesini anlatmış.

Her tarafı ilk bakışta birbirine benzeyen ama gayet iyi planlanmış apartmanlarının -bunların adlarının Açelya, Papatya gibi çiçek isimleri olduğunu söyledi- arasında sağlıklı ve korkusuz bir nesil yetişecektir. Yalnızca gelirleri değil, aynı zamanda hayat ritimleri, görüşleri ve evlerinin şekliyle giderek birbirlerine benzeyen zevkleriyle, bu yeni neslin "gerçek bir dayanışma" duygusuna sahip olacağı açıktır.

Nasıl olmasın ki? Sorunları da ortak olacaktır, aynı lise, aynı çeşit anne-baba, aynı televizyonlar, aynı süpermarket. Remzi bütün bunların hiç de tekdüze olduğuna inanmıyor. Çünkü insan yaratıcılığı aslında içten içe *statükoyu* sever, hem onu bozup yeniden yapmak için, hem de hiçbir kararsız durum

gerçek bir yaratıcılığa izin vermeyeceği için. Ve evlerindeki yüzlerce televizyon programları, bilgisayarlarıyla, ansiklopedileri ve şimdi artık bilemeyeceğin çeşitli hobileriyle büyüyen çocuklar, on dört-onbeş yaşlarına geldiklerinde bunlardan sıkılacaklar, artık kimsenin sokaklarında yaşamadığı ve artık tamamen kendilerine ait Ataköy'de çeteler kurmaya başlayacaklardır. Bu çeteler zaten birbirini 5-6 yaşından beri tanıyan çocuklardan oluşacağı için, kendilerini okul, meslek ve eş seçimi gibi zorlu konuların beklediği yaşlara kadar vakit kaybetmeyeceklerdir.

Çeşitli mekânlar olabilir, eğer bir referans vermek gerekirse, Mimar Sinan'ın heykeli altında buluşulabilir, ve buraya kısaca "heykel" denilir, Mimar Sinan'ın Ataköy'ün ortasında durmasından daha tuhaf bir durum olmaz bu.

"Dünya bizim" diyeceklerdir, mesela, B yapımı bir Amerikan filmindeki gibi, olaylar önce süpermarketlerde küçük hırsızlıklarla başlayabilir, sonra terörü birbirlerine uygulayarak; yeminler, sırlar, ihanetler, cezalar. Sonra küçük sabotajlar -neden olmasın?- birkaç dükkanın camı kırılabilir, bir gazete bayii, eğer varsa, devrilip gece ateşe verilebilir. Bu olaylar onların güvenliğini pekiştirir. Ardından yazın tatile çıkanların evlerine girme, buralarda daha büyük hırsızlıklar, kundaklama -itfaîyenin gelişinin heyecanı, alevler camlarda parlamakta, o gün ne büyük zafer olacaktır kimbilir.

"Dünya bizim" diyeceklerdir, muhakkak, çaldıkları ve çalmadıkları herşeyi satarken, bu satışlar için başka çetelerle rekabet ederken. Okullara girerler belki de artık iyice, giderek çoğalırlar, onlar en güçlüleri isterler, en güçlüler onlara katılır. Bu okullardan yalnızca para ve itibar istemezler, aynı zamanda kontrol ederler oraları, "derslere girilmeyecek", "Sadullah hocanın işini bitirin." Kazara cinayetler de olur mu? Sanmam. O hatayı eski kuşakların çocuk

kitaplarından okumuş olacaklar.

Ama onların önceki kuşakların tanıdığı hiçbir şeyle ilgileri olmayacak, bu yüzden tanımlanamayacaklar, gözden çıkarılamayacaklar, affedilecek, ve affedilecekler, devlet çare olarak okullara pedagoglar ve kültür dersleri koyacak, bütün bunlar onları daha da öfkeli yapacak.

Ve yine "Dünya bizim" diyeceklerdir, çünkü bütün bunların sebebi Ataköy de olmayacaktır, çünkü bunların sebebi, İstanbul'un her tarafını, evet, her tarafını Ataköy gibi sanmaları, Ataköy'ün -artık başka birçok semt gibi- dışına çıkma ihtiyacı (ve isteği) duymamaları olacaktır. Belki de bütün İstanbul, o zaman, Ataköy gibi olacaktır.

Sözünü bitirdiğinde bütün bunlara ciddi olarak inanıp inanmadığını anlamak için dikkatlice yüzüne baktım; onda aslında ne İstanbul'la ilgili bir nostalji, ne de içinde yaşadığı -ve belki de hep yaşayacağı- Ataköy'e yönelik herhangi bir nefret, ne de yılgınlıktan gelen karamsar bir gelecek tablosu vardı. Bana herşeyi "gotik mimaride iç çelişkiler üzerine bir tez" anlatır gibi anlatmıştı.

Ben de oyuna katılmaya karar verdim. "O zaman her taraf çocuk çeteleriyle dolacaktır", dedim. Başını sallayarak, "olabilir", dedi, ondan almaya geldiğim mimari dergilerini yerden toplamaya başladı. "Ortaçağda veba salgınlarının nasıl kendi kendine durduğunu artık biliyoruz, ama aynı düşünce kalıbı içinde tam olarak kestiremeyeceğimiz şey bu salgınların insanlar ve uygarlık üzerindeki etkileridir. Bunları tahmin edebilmek için belki günümüze kadar kalmış gravürlerden, anlatılarak, Almanya ve Fransa'da artık panayırlara dönüşmüş pagan ayinlerine, eski tekerlemelerin su gibi aktığı çocuk oyunlarına bakmalıyız. Belki de o halkların bize kadar gelen çılgınlıkları, aralarında dinleyici bulanlarının umutsuz bir ahlâkçılıkla verdikleri vaazlar: bütün salgın hastalıkların başında kehanet edildiği gibi, vebanın dünyayı arındırdığı, Tanrı'nın gazabını dile getirerek insanları cezalandırdığı, ve geçmişte kalmış birçok kehanet daha.... Ama bana kalırsa, onlar hem kara vebanın nasıl durduğunu, hem de vebayla ilgili daha birçok şeyi tek bir hikâyede

açıklamışlardı. Başka ne yapabilirlerdi ki?

Anlatayım, sen de istersen biraz önceki kehanetine cevap olarak alabilirsin: eskiden, çok eskiden, şimdi artık harabelerini otlar bürümüş bir köy varmış. Halkı ticaretle uğraşır, komşu köylere yiyecek satarmış. Birgün bu köye fareler dadanmış. Fareler o kadar çok, o kadar çökmüş ki, sonunda köylüler erzaklarını koydukları kilerlerde yalnızca fareleri ve gümüş paralarını bulur olmuşlar. Hiçbirşey dayanmaz olmuş farelere; erzaklar, tahıllar, yiyecekler, hepsini kırıp geçiriyorlarmış. Köylüler ne yapacaklarını düşünürlerken, köye bir yabancı çıkagelmiş. Bu garip giysili yabancıнын elinde bir kavalı varmış. Oyle güzel, oyle güzel çalışmış ki ...

Sanki ilk defa kendisi yazıyormuş gibi arada bir kitaptan illüstrasyonları göstererek, arada bir heyecanla yerinden kalkıp, her tarafa saçılmış dergilerin arasında adımlayarak Fareli Köyün Kavalcısını anlattı bana. En çok cimri ve sözünde durmayan köylülere kızdı, kavalcıyı, karşısında köy meclisi varmış gibi, elinde kavalı kendi konuştu, kavalcının ardından dereye gömülen çocukları tarif ederken, ayağa kalkıp, ipnotize olmuş gibi yürüyen, yürüdükçe ayakları suya değen çocuklar gibi baktı.

Yıllar önce, Fareli Köyün Kavalcısını annemin aldığı, yüzümün iki katı büyüklüğünde bir kitaptan her okuyuşumda, o olağanüstü yeteneklere sahip adamla çocuklar arasında özel ve sonu ancak ölümle bağlanabilecek türden bir arkadaşlık hissedirdim. Çocukken, bu kader birliğini hazırlayan türdeşliğin sebebini kendi kendime açıklayamazdım. O sabah Remzi'nin küçük evinden koltuğumun altında dergilerle dışarı çıktığım zaman artıkanlamıştım.

dördüncü hikâye

Sadece şair olduğu için değil, aynı zamanda, onun ifadesiyle "ne yazacağını bildiği için" hayran olduğu bir arkadaşı vardı. pek görüşmezlerdi, Mehmet eline geçtikçe onun şiirlerini okurdu, arada bir yazdıklarını gönderirdi ona, şair arkadaşı tam oluşmamış yapıtlar için kullanılan veya yeni bir şeyin karşısında duyulan kararsızlıkla cevap verirdi.

Bu dönem, yaklaşık beş yıl sürdü.

Dergiyi okuyanlar da farkedeceklerdir, yazdıkları, birçok metine göndermelerle dolu. Özellikle ikinci hikâyede Orhan Pamuk'un

"Beyaz Kale"si ve "Kara Kitap"ı, bir kısmını daha sonra kendisinden alıp okuduğum Ferhat Aktan'ın "İstanbul Kahvehaneleri" ve Musahipzade Celal'in "Eski İstanbul Yaşayışı" çok etkili olmuş. Ayrıca, dördüncü hikâyede Seyhan Erözçelik'in "Kız Falları"ndan alıntılar vardı -daha sonra o kitabın hikâyede ne kadar önemli olduğunu ben de farkedecektim. Başka yazarlar da saydı, ama yanılıyor olabilirim, birkaç isim daha yazmaya cesaret edemeyeceğim.

Adada, sonbaharın kuruttuğu otların arasındaki bahçe yolunu geçip, yalnız yaşadığı evin kapısını çalar çalmaz karar verdiğim gibi, yazısını nasıl bulup okuduğumu hemen anlatım. "Orayı bilirim, arada bir gidiyorum, hatta hikâyenin bir kısmını da orada yazdım" diye kesti sözümü. Sonra gülümsedi: "Teferruata hürriyet! Tesadüfe hürriyet!". Bunun uzun yıllar önce şair arkadaşı tarafından yazılmış şiir kitabının içinde bir başlık olduğunu anımsayıp, metinden birkaç cümle tekrarladım. Böylece, konyağı içerken sohbetimizi ona ayırdık, bana bu beş yıllık dönemden öncesini, üniversite yıllarını anlattı: savruk ve "kaynağını bilemedikleri bir esrimenin parçası oldukları yıllar". "Bana kalırsa hepiniz daha çok kendisinin parodisini yapan adamlara benziyormuşsunuz" dedim, "hepimiz, her zaman öyle değildik" diye cevap verdi.

Sıkıntıyı dağıtmak için, "yenibirşeyleryapıyormusun?" diye sordum, "Evet", dedi, "nasıl yazacağımı bilemediğim bir hikâye var, geçenlerde okuyucularının 'düz' buldukları bir hikâye yazmıştım, ona benzediği için nasıl yazacağımı bilemiyorum. Aslında biraz farklı." Ne kadar sustu bilmiyorum, yeni hikâyesini düşündüğü için hiçbir şey demeden onu bekledim.

"Hayır", dedi birden, "o hikâyeyi düşünmüyorum". Sadece beni şaşırtmak için mi böyle konuştu bilemiyorum, ama daha sonra, bazen yaptığı gibi, kelimelerin arasına uzun boşluklar koyarak, tek tek anlatmaya başladı: "... Ben de, öykülerini dostları için yazdığını söyleyen Borges'in haklı olduğunu düşünüyorum. Ama, aynı zamanda, o kısa yazar Borges'in açıkça söylemediği şeyin,

yazarken onları düşündüğümün, başka birçok sorunun gerisinde onların olduğunun farkındayım. Bu yüzden bazılarını belki hiçbir zaman yazmayacağım. Herkesin böyle hikâyeleri vardır. Bunun için, eskiden beri, hikâyelerin geçmişin ağırlığını taşımaları gerektiğine inandırırdım kendimi. İşte; o kadar olgunlaşmalılar. Bu inancım, onların 'geçmişe dair' olduklarına güvenimden kaynaklanıyordu..."

Şimdi en zor bölüme geliyorum. Bu hikâyeyi bana o anlattı, ve anlattıktan sonra, inancını kaybetmiş biri gibi, belirsiz bir pişmanlık duydu. "... Aslında, olayları ve isimleri yalnızca zamanın yankılan koruyan gidişine emanet edemem, onların arasındaki yerimi, iyi bir gazeteci gibi, hiçbirine haksızlık etmeden almak isterim..."

Dostluğun uzattığı yardım eli bazen beklenmedik sonuçlara yol açar. Artık o hikâyeyi yazamayacağını bildiğim için ona bir oyun teklif ettim: "istersen şunu bir de ben deneyeyim, daha sonra da hikâyeyi sen alırsın, sanki benden öğrenmişsin gibi yeniden yazarsın". Gözlerinin parladığını, ilk defa kendi dediği gibi, hikâyenin "ötesine geçebildiğim" gördüm. "Pekâlâ, bu iyi bir fikir, ama hangimiz yazar olacağız?" Boş boş baktım ona. "İstersen şöyle yaparız" dedi, "İkimiz de yazalım, en iyisini seçip, onu dergiye gönderelim. Böylece küçük rekabetimiz de bir şekil almış olur". Nezaketle gülümseyip, kağıdı ve kalem istedi. Küçük düellomuzun şartları -her düellonunki gibi!- basitti: ikimiz de hikâyesini bir öteki kendisine anlatmış gibi yazacaktı -gerçek de buydu zaten. Buna göre onun da Büyükada'ya nasıl geldiğini, üç hikâyeyi nasıl okuduğunu anlatması gerekiyordu. Sonra dördüncü hikâye gelecekti, benim ona anlattığım/onun bana anlattığı hikâyeyi yeniden yazacaktı. Dolayısıyla eğer o benim Büyükada'ya nasıl geldiğimi anlatmak isterse; "Sonbaharın kuruttuğu otların arasındaki bahçe yolunu geçip, yalnız yaşadığı evin kapısını çalar çalmaz karar verdiğim gibi..." diye yazacaktı, ve ben de eğer hikâyede gece uyumadan önce onun ne yaptığını yazacak olursam. "... masanın üstündeki pırl pırl kağıtları görür" diye yazmak zorundaydım.

"Bundan bir ay önce, benden İktidar'la ilgili bir

yazı istendiği zaman, yapabileceğim en iyi şeyin, aslında başkalarının iktidarla ilgili fikirlerini almak olduğunu düşündüm. İnsanlar sohbetlerinde bana hikâyeler anlattılar, ya da ben anlattıklarını hikâye zannettim. Hiç birine **İktidar**'ın birtanımını yapmadığım için, -zaten yapamam- herkes ne biliyorsa onu aktardı sanırım. Bu arada, bu küçük arkadaş çevresine birbirlerinin hikâyelerini ilettim, onların yorumlarını da hikâyeleri-bozmadan bir yerlere eklemeye çalıştım. Sonunda kendim de bir dördüncü hikâye eklemeyi düşündüm. Sonuncu olacağı için, diğerlerini birleştiren..." Ama hangimizin hikâyesi seçilirse seçilsin, yazar olarak benim ismimin geçmesine karar verdi. Kendisi hikâyelerdeki karakterlerden **birinin** adını alacaktı. "Eğer ben kazanırsam, senin ismin benim mahlasım olur" dedi. Başka bir yerde de ben onun ismini kullanmak isterdim. Dostça gülümsedik birbirimize. Şu anda, eğer, ben kazandıysam, ey okur, bunu sadece ben ve o bileceğiz. Ve böylece, birazdan her ikimiz de, dördüncü hikâyeyi yazacağız. Ama bu belki de yanlış bir mantık yürütmedir, sonuç olarak ben kazanmadı mı? (Son kelimeyi tashih etmeyin lütfen.)

"... Ama bu hikâyeler yığını ile ne yapacağımı bilemiyordum. Herşeyin herşeyle ilgisi olduğunu söyleyip beş aşamada sucuktan Platon'a varmak kolay, zor olan üç ayrı kişinin düşüncelerini birleştirmek... Eğer yazabilseydim, başına..."

*zaten ben yok olmaya hükümlüyüm,
sonsuza dek, yalnızca benim birkaç
anım ötekinde yaşamayı başaracak.*

Borges, Yaratıcı, 1960

"Nereye peki?". Satırların arasında bir yerde ilk buraya takıldığını söyledi bana. Sayfanın altında, az aşağıda, yeniden soruyor: "Peki nereye?"

Mehmet'in kelime oyunlarından ve kestirme yollarından hoşlanmasam da, birinin hiç etkisinde kalınmadan hikâyesinin dinlenebileceğine inanmıyorum. Olay, uyumadan önce, bir çocukluk alışkanlığı olsa gerek, boş odada okuyacak bir şeyler **aramasıyla** başlamış.

Yukarıdaki hikâyeleri toplamaya başladığı zamanlarda tanışmış Aynur'la. Arada bir gittiği

küçük bir yerde bunları kaleme almaya çalışıyormuş, bir gün orada buluşmuşlar. Kıza yazmak istediklerinden bahsetmiş. Kız **Mehmet**'i pek şaşırtmadan kendisinin de bu konuda ona bir şeyler anlatabileceğini söylemiş.

Camus'nün "kötü kan" dediği şeyi herkes en az bir kez hissettirmiştir, kendini kandırmayı sadece şimdiki zamanda tutma da diyebiliriz buna. Birkaç kez daha buluşmuşlar, bana bu sayede İstanbul'un bazı yerlerini ilk defa gördüğünü itirafetti.

Sonra, masal bu ya, kız pek yakında, şu anda tam **anımsayamadığım** bir sebeple Mehmet'e gideceğini (gitmek...) söylemiş; *Denizler aşırıyorsa*, Mehmet ikinci hikâyeyi yazıyormuş o zamanlar. Son görüşmelerinden birinde Mehmet, Aynur ve bir ortak arkadaşları daha, benimle yaptığı gibi sabaha kadar birbirlerine hikâyeler anlatmışlar. Gitmekten, mektuplardan ve ölümden bahsettiklerinde şafak **söküyormuş**. Ona yazı konusunda sorular sormuşlar, o da aralıksız cevaplar vermiş.

Kendisine verilen yatağa kafası bomboş yatınca, her huzurlu insan gibi, kayıtsızca çevresindeki eşyaları incelemeye başlamış.

Önce kitaplar, sonra resimler, sonra eşyalar, kalemlik, gece lambası, küçük bir masa, biblolar, yüzlerce küçük fırça, her yatağın karşısına konulan o koltuklardan biri. Daha bir çok şeyi bu kadar detaylı anlatması için çevresinin eşyalarla kaplı olduğunu düşünmesi gerekir.

Mehmet keşiflerini sürdürmeye karar verir. Kalkar, çıplak ayakla, gürültü çıkarmayan parkelerin üstünde gezer. Bir kitap alır, çok kez kendi yazılarına yaptığı gibi, bir başkasının nasıl okuyacağını -bu sefer o kızın- düşünerek birkaç sayfa okur, bir başka kitap alır, onu da yerine koyar ve yazı masasının yanına gider. Sebebini sorduğumda, "Bir de onun gibi yazma içgüdüğü mü çekti, bak bunu bilmiyorum işte, bana kendi hikâyesini anlatmadı, yoksa beş hikâye edecekti" dedi. Masanın çevresinde dolaşır, orada nasıl yazılabileceğini düşünür; sonra masanın üstündeki pırl pırl kağıda görür.

Sabah ona **anlatıklarına** göre, aynı kızla tesadüfen başka bir yenden tanışan şair arkadaş bir gün kızın kahve falına bakmış. Falı yazmış ve **getirmiş**. Bana da bir kopyasını gösterdi.

"İkikişi, oturmuşunuz, konuşuyorsunuz. Hatta sen onun falına bakıyorsun. Karşıdaki bir erkek. Sigara içerek seni dinliyor. Sen anlatıyorsun, anlatıyorsun, anlatıyorsun. O kadar çok anlatıyorsun ki! "

Hepsini keyifle okur. O gece rüyasında şu satırları görün

"Uzun, güzel kuyruklu bir kuş gibi uzaklara. Hilalli bir gecede. Ay küçülürken. Bir sonraki dolunay için. Geniş, ferah bir yol ağzından çıkıyor. Demek ki ağzından çıktığı için gidiyorsun."

Sabah ona bir satırın anlamını sorarlar: "Falla istediğim gibi oynayabilsem de, kaderini değiştiremem". Kız gittikten sonra, bunun iyi bir hikâye konusu olabileceğini düşünmüş Mehmet: başka birinin evinde, bir gece tesadüfen bir arkadaşının yazdıklarını bulması. Sonra kader ve fal konusunda düşünmeye başlamış. Herşeyin komik bir tesadüf olacağı.

"Kim o, belli olmuyor, okunmuyor. Elinde bir yıldız tutuyor. Kaderin yıldızda."

Herşeyin önceden belirlenmiş olacağı. Yani, sadece tesadüf sonucu bulunmuş bir yazı insana bunları düşündürüyor diye. O yazı okundu diye. O zaman, elinde yıldız tutan da okunsaydı, kaderinin okunabilecek olması, okunabilen diğer şeyler gibi. Yazılar gibi.

"... öyleyse artık yazmamam gerekir. Sadece ben öyle yazdığım için çocuk çeteleri sarabilir İstanbul'u öyleyse, kimbilir belki birgün adamın biri çıkıp "sizi bu dertten kurtarayım" diyecektir, elinde yıldız tutan biri görünecektir, hafif kekeme, birer birer hepsini anlatacaktır, artık pek kimsenin onu dinleyeceğini sanmam. Ama biri bunları yazmaya kalkarsa en korkuncu olur... Birisi de bütün hikâyelerin çoktan yazıldığını söyleyebilir. Ama bu birşey değiştirmez. Çünkü eğer şimdi dördüncü hikâyeyi yazarsam, bu, üç hikâyenin de, okurunun da yazgısını belirleyecek. Ama bunları bile senin mi benim mi yazdığımı bilmeyen okur şu an benim bilmediğimi, alttaki satıra ne yazdığımı biliyor. Dilediğim gibi gezindim boşlukları ancak yazıyla doldurarak ilerleyebiliyorum ve yazdığım zamanın içinde bunları okuyan sen okuyucu ben bütün bu eski hikâyeleri ancak bir kez daha ve bir kez daha kurguladıktan sonra onları yazılmış

görüyorsun...

Karşıda izler kahve falının telvesi gibi aşağıya süzülüyor, ve ben şimdi burada bak belki de senin dalgın, o harfleri hızla geçen gözlerinin önünde alttaki yazgıma serbest irademle iniyorum..."

Adadan ayrılırken, tesadüflerden ve teferruattan başlayan o konuşmanın nasıl bu noktaya gelebildiğini düşündüm. Sabah ayrılırken elini dostça omuzuma koyan Mehmet'e hiç olmazsa sonuncu hikâyeyi yazdığımı söyledim. Hiçbirşeyin birbirine bağlanmadığını söyledi.

Belki beşinci bir hikâye gerekirmiş.

Ben yine de, sadece "iktidar"ı düşünmek için yazılan dört ayrı hikâyenin bazı noktalarının birleştiğini görüyorum: Mehmet'in arkadaşının dediği gibi bütün olaylar tesadüfler ve teferruatlar sayesinde gerçekleşiyor. Ve belki bir de, Mehmet'i memnun etmek için; tekerrürle. Eğer yazmak da, okumak da onun anlattığı gibiyse, karamsar kelimelerime rağmen onun tüm yazdıkları kendini tekrar edecekse, (öyleyse, tekerrüre de hürriyet!) bu herşeyi birleştiren bir beşinci hikâye olacaktır. Evet, onun dediği gibi: Ey okur ! İşte beşinci hikâye başlıyor.

son

AKLIN YOLU

zeynep aktüre

"1760

Ütopya, yanlarında budanmış kestane ağaçları bulunan geniş çayırardan ibarettir; uzakta bir tapınak, tercihan harap bir tapınak görülür; hemen yanı başında, Arcadia'dan' ithal edilmiş bir kaç inek vardır. Sıradan insanlar, inekleri beklemek gerekmediği durumda, hep arka planda, gözden uzaktır; mekânın sakinleri filozoflar ve perilerdir. Filozoflar Doğa'ya geri dönmüşlerdir: periler filozoflara geri dönmüştür."
Lewis Mumford

Antik Yunan mimarlığı deyince belki de ilk akla gelenler, tüm mimari elemanları önceden belirlenmiş ve benzeri her yapıda büyük bir titizlikle uygulanmış 'altın' oranlara sadık kalınarak inşa edilmiş, üstündeki özenli cılanın altında, güneş ışıklarıyla pırıl pırıl parlayan bir mermer tapınak ve tapınağın içinde yer aldığı, Anadolu'daki Milet antik kenti benzeri, ızgara planlı, düzenli kentler. Büyük yapılara yaklaştıkça algıda oluşan deformasyonun bile hesaba katılarak, deformasyonu tanımlı hale getiren oranların bulunmuş olması, dönemin mimarlığına olan hayranlığı daha da artırıyor. Hersey, Nietzsche'nin Apollo'da simgeleştiğini söylediği ve, onun eleştirdiği biçimde, pek çok kişi tarafından insanın 'iyi', 'güzel', 'doğru' tüm yaratılarının kaynağı olarak kabul edilen insan aklının kontrolü altında.

Gerçekten de, mimarlık tarihine kısa bir bakış, antik Yunan mimarlığının daha sonraki dönemlerde iç düzenin ve soyut kusursuzluğun bir simgesi olarak yorumlandığını ve dünyanın çeşitli yerlerinde, farklı dönemlerde ve farklı nedenlerle 'Yeni-Klasikçi' olarak adlandırılan bir tavırla yeniden canlandırıldığını gösteriyor. İnsan aklının ve yaratıcılığının dünyanın merkezine oturtulduğu Rönesans döneminde, insanın kusursuzluğunu simgelemekte en uygun mimari tarz olarak değerlendirilen antik Yunan mimarlığı, XVIII. yüzyıl sonunda İspanya krallığının başkenti Madrid'deki yapılarda, Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunu izleyen yıllarda yapılan

yönetim ve eğitim yapılarında ve hatta yüzyıl başında Sovyetler Birliği'nde ve diğer sosyalist ülkelerde inşa ettirilen kamu yapılarında, bu sefer de yönetimin mutlaklığını ve kusursuzluğunu simgelemek için kaynak olmuştur.

XVIII. Yüzyıl sonunda İngiltere'de, geçen yüzyıl boyunca süren bilimsel gelişmeler ve bu gelişmelerin getirdiği Aydınlanma'nın varolan değer sistemleri üzerindeki değiştirici etkisi sonucu bir kültürel kimlik arayışı sürecine girilmiştir. 'Aydınlanma Çağı' olarak adlandırılan sürecin başlamasıyla birlikte insan aklı yeniden Antik Yunan'ı ve Rönesans'ı çağırıyor bir değere kavuşmuş, doğa-insan aklı karşıtlığı döneme damgasını vurmuştur. Bu değişim sürecinin kimlik arayışlarına yansımaları, yeniden Yeni-Klasikçi mimarlığın benimsenmesi şeklinde olur; ancak belki de en çarpıcı örnekler, İngiliz bahçe tasarımıyla benimsenen yeni anlayış ile üretilmiştir. 'Doğadan daha doğal' şekilde tasarlanan İngiliz bahçelerinde klasik tarzda yapılara yer verilerek, bahçenin doğal dünyasını gözlemleyen aydınlanmış insan çağırılmış, böylelikle de 'doğal'a karşı 'rasyonel' mimarlık gündeme getirilmiştir.

Aydınlanmış insan, Nietzsche'nin Dionysos'da simgeleştiği, sağduyu, içgüdü, duyum, duyarlılık gibi tüm 'akıl dışı' eğilimlerden uzak, yaşamını yalnızca ve yalnızca aklı ile biçimlendiren insandı. İnsan aklı üzerine kurulan Aydınlanma ve Modernizm projeleri, oldukça kısa bir zamanda, bilim ve teknolojiye büyük ilerlemeleri beraberinde getirdi ve günümüzdeki 'modern bilgi' düzeyine ulaşıldı.

Bugün Husserl, Michel Henry gibi bazı düşünürler, bu yüksek bilgi düzeyine rağmen neden kültürel bir kriz yaşandığını sorguluyor ve Descartes'ın, yüzyıllar boyunca ilerlemeci ve rasyonalist düşüncenin en yaygın bilinen vecizesi olarak "Düşünüyorum öyleyse varım" biçiminde yorumlanan "Cogito ergo sum"unu yeniden yorumluyorlar. Geçtiğimiz yıl Ankara'da

'Kültürün ve Modernizmin Krizi'³ başlıklı bir konuşma yapan Henry, günümüzün 'modern bilim bilgisinin kaynağını Galile'de görüyor. Galile'ye göre, kendi yaşadığı dönemden önceki tüm yaklaşımlar duyarlılık ve sezgi üzerine temellendiği için, dünyayı tanıma biçimi yetersizdi ve yanlıştı; çünkü, duyarlılık öznel, tekil, değişken, kavramlaştırılması veya tanımlanması mümkün olmayan ve ancak çok kişisel ve tekil düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir şeydi. Dünyanın anlaşılması için tamamen ussal, dolayısıyla da nesnel, mutlak ve tanımlı bir yöntem gerekiyordu ki bu da soyut kusuzsuzluğa ulaştıran matematik/geometriydi. Modern bilim bilgisi bu temel üzerinde yerdi.

Henry, Dionysos'da simgeleşen herşeyi kendi dışında bırakan modern bilgi dünyasını yaşadığı krizi örneklemek için aşağıdaki gözlemini anlatıyor:

"Yunanistan'daki Eleutheros örneğini ele alalım. İ.Ö. VI. yüzyılda Atina'ya giden yollardan bilini korumak üzere kurulmuş bu kalenin kalıntıları bugün terkedilmiş küçük bir vadinin içinde. Yapının anıtsal taşları hâlâ vadiyi kapatıyor ve doğal peyzajın içinde göz alıcı bir manzara oluşturuyor. Duvar kalıntılarının üzerinde yüksek gerilim kabloları ve direkleri var. Bu aslında çok sık rastlanan ve kalıntıların tamamen yok olmasıyla sonuçlanan bir durum. Eleutheros'da yaşananın tamamen rastlantısal olmadığını, Galileci bir kuramsal gerekçe yüzünden yapıldığını bilmenizi isterim. Burada Yunan mühendisler elektrik akımını bir noktadan diğerine, en uygun koşullarda ulaştırmak gibi bir fizik problemiyle karşı karşıyaydılar. Enerji kaybını önlemek için en iyi iletkenler bulundu ve elektrik direkleri arasındaki en uygun uzaklık hesaplandı. Elde edilen veriler bir haritaya işlendi ve haritadaki çizgi Eleutheros'un üzerinden geçti. Problemi tanımlayan duyum olmadığı sürece, çözüme başka bir yoldan ulaşmak gereksizdi. Sorunu bilimle, bilimin bilgisi çerçevesinde çözmek, kaçınılmaz olarak, bugün gördüğümüz şekilde sonuçlandı."⁴

Ünlü "Cogito ergo sum"u, Galileci bir yaklaşımla, "Düşünüyorum öyleyse varım" biçiminde yorumlanan Descartes ise, çağdaş dünyanın bilgisinin matematiksel/geometrik olması gerektiğini tekrar ederken, insanların düşüncelerini ve duygularını belirleyen tinin, kelime anlamıyla yalın düşüncelyi değil, düşünce

ile duyguyu beraber kapsayan "cogito"nun daha önemli olduğunu söyledi, yaşamın bundan ibaret olduğunu belirtti, böylelikle de Nietzsche'nin Apollo'su ile Dionysos'unu yaşam çerçevesinde buluşturdu, ikisi arasında ve doğa-insan arasında bulunduğu varsayılan karşıtlığı geçersiz kıldı. Günümüzde Aydınlanma ve Modernizm sonrası yaşanmakta olan krize çözüm olarak bazı düşünürlerce önerilen çıkış yolu da, Descartes'in "cogito"sunun ta kendisi.

Bu yaklaşımın mimarlığa yansımaları örnekleyebilecek olan, kuşkusuz, ilk örneklerine İ.Ö. IV. yüzyılda rastlanan ve daha sonraki dönemlerde yeniden canlandırılan, Plato ve Aristo sonrası rasyonel Yunan mimarlığı ve bugün içinde yaşadığımız, hepsi birbirine benzeyen ızgara planlı kentlerin ilk nüvesi olan Milet değil; çünkü, aklın yolu birdir belki ama bu tek yolun, yaşamın güzelliğini ve zenginliğini tümüyle kapsamayı başaramadığını artık görüyoruz. Artık yaşamın 'tekerrürden ibaret' olmadığını, her dönemin, her koşulun kendi sonuçlarını ve ürünlerini yarattığını biliyoruz. insanın tek özelliğinin ve yaratıcı üstünlüğünün aklı olmadığının farkındayız. İ.Ö. V ve VII. yüzyıl Atinası'nın ürettiği, atların buluşması, düzen ve coşku, Apollo disiplini ve Dionysos çılgınlığı, rasyonel akıl ve kör içgüdü bileşimleri üzerine kumlan, yoksulların evleriyle zenginlerinkinin yan yana olduğu, katı bir sokak düzeninin bulunmadığı, kuruluşunda görsel uyum, simetri gibi geometri ilkelerinin gözetilmediği, organik ve insanın doğasıyla bütünleşmiş Ö. V. yüzyıl Atinası'nı düşünüyörve, her türlü yeniden canlandırıcılıktan uzak, bugünün bugüne özgü kentlerini biçimlendiriyoruz.

1 Eski Yunanistan'da sade ve mesut bir ırkın oturduğu rivayet edilen dağlık bir ülke: cennet hayatı yaşayan kırlar.

2 Mumford, Lewis, Findings and Keepings - Analects For An Autobiography, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1975, s. 158. 'Fashions Change in Utopia' başlıklı yazıdan.

3" Bakınız: Henry, Michel, Kültürün ve Modernizmin Krizi, Kimlik-Sınırsallık-mekân. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Basım işliğı, 1992, s. 47-53.

4y.a.g.e., s.49.

B L N C N SINIRLARI*

daniel c. dennett

Bazen akıllı insanlardan beyin olarak **sözederiz**, ancak bunu harfiyen kastetmeyiz. Demek istediğimiz iyi beyne sahip olduklarıdır. **yi** bir beyniniz var ancak, beyne sahip olan **siz** kim ya da nedir? Eğer ki beyniniz varsa onu bir başkasınıninkiyle değiştirebilir misiniz?

Öyleyse, bir beyniniz olduğunda hemfikiriz. Hiç kendinize bir beyne sahip olduğunuzu nerden bildiğinizi sordunuz mu? Onu hiçbir zaman görmediniz, değil mi? Onu bir aynada bile göremez ve hissedemezsiniz. Ancak bir beyniniz olduğunu tabii biliyorsunuz. Bunu biliyorsunuz çünkü bir insan olduğunuzu ve tüm insanların da beyinleri olduğunu biliyorsunuz. Bunu kitaplarda okudunuz ve size güvendiğiniz kişiler tarafından söylendi. Tüm insanların karaciğerleri de vardır ve yeterince tuhaf olan da kendi beynimiz hakkında bildiklerimizin neredeyse karaciğerimiz hakkında bildiklerimiz gibi olması. Kitaplarda okuduklarınıza güvenirsiniz. Yüzyıllar boyu insanlar karaciğerlerinin ne işe yaradığını **bilmediler**. Cevabı bulmak bilime **düştü**. **İnsanlar** beyinlerinin de ne işe yaradığını her zaman için bilmezdi. Aristo'nun beyini soğutma işlevi gören bir organ olarak -ki **sahidende** işlevi sırasında kanımızı etkin bir şekilde soğutur- **düşündüğü** söylenir. Karaciğerimizin kafatasımızda ve beynimizin de karın boşluğunda olduğunu farzedin. Dünyaya

bakarken ve dinlerken karaciğerlerimizle **düşündüğümüz** fikrini makul bulacağımızı düşünür müsünüz? Düşünceniz gözleriniz arkasında ve kulaklarınızın arasında gerçekleşir gibidir; ancak bu beyniniz burada olduğu için mi, yoksa kendinizi, **gördüğünüz yerden** konumlandığınız için mi böyledir? **Aslında**, beynimizle -o yumuşak grimsi **karnıbahar** şekilli şeyler- nasıl olup da **düşündüğümüzü** hayal etmek karaciğerimizle -yumuşak kahverengi kızıl arası şeyler- **düşünebileceğimizi** hayal etmek kadar akıl almaz değil mi?

*Ne olduğunuz düşüncesinin yalnızca canlı bir bedenden (ya da canlı bir beyin) değil aynı zamanda da bir ruhtan oluştuğunuzu barındırması eski kadim geleneğine rağmen pek çok kişi için **bilimsiz** görünmektedir.* "Ruhların bilimde yeri yoktur ve de bilimsel dünya görüşüne asla uymazlar" demek istiyor olabilirler. "Bilim bize ' **ru** ' diye birşey olmadığını öğretir. Artık bilim **sayesinde** cin ve perilere inanmıyoruz ve ruhun bedeni mesken tuttuğu -' **makinadaki hayalet** ' - şüpheli fikri de yakında hayaletten vazgeçecek" Ancak fiziksel bedeninizden ayrı bir **varlık** olduğunuza dair düşüncelerin bir çok çeşidi alay ve çürütmeye bu denli müsait **değildir**. **Hatta** bu tip düşüncelerin bazılarının yeşerdiği yer tam da bilim bahçesidir.

Dünyamız ne tümüyle esrarrengiz ve ruhani şeylerle donatılmış ne de tümüyle fiziğin yapı taşlarında oluşmuştur. Sesele inanır mısınız? Fizikçinin dilinde bir delik -egzotik kara delik değil, bir parça peynirdeki delik mesela- nedir? Bu fiziksel bir şey midir? Senfoni nedir? 'Kraliyet Marşı' zamanda ve mekanda nerededir? Bu Kongre Kütüphane'sinde kimi kağıtlar üzerindeki mürekkep lekelerinden başka birşey değil midir? Bu kağıdı imha edin, ancak marş

* *Mind's Iadlı kitabından Halide Velioğlu tarafından derlenen bu metnin yer aldığı kitap Akıl, Ruh ve Beden sorunsallarına ufuk açacak çeşitli metinler ve o metinler üzerine geliştirilen düşüncelerden oluşmuştur. Daha önce yayınladığımız 'Martha'nın Ruhu', 'Yaşam ve Ölümün Anlamını Sorgulayan Bir Deney', 'Tanrı ile Özgür irade Üzerine Tartışma' aynı kitaptan seçilmiş metinlerdi.*

*Diğer hayvanlar bilinçli midirler? Bizim
olduğumuz gibi mi bilinçlidirler?
Bilgisayar ya da robot bilinçli olabilir
mi? Bir insan bilinçdışı düşüncelere,
bilinçdışı acılara, duyumlara ya da
algılara sahip olabilir mi?
Bir bebek doğum esnasında mı
yoksa öncesinde mi bilinçlidir?
Rüya gördüğümüzde bilinçli miyiz?
Bir insan birden çok bilinçli özne ya da
egoyu bir beyinde barındırabilir mi?*

hâlâ varolacaktır. Latince hâlâ vardır, ancak artık yaşayan bir dil değildir. Briç oyunu yüz yıldan az bir zamandır var. Bu nasıl birşeydir? Hayvan değil, sebze ya da mineral değil. Böyle şeyler var mı? Bunlar ne? Bu şeyler kütlesi olan fiziksel nesneler ya da kimyasal bileşikler değiller, tamamıyla soyut nesneler. Π sayısı gibi hesaplanamaz ve zaman ve mekanda konumlandırılmaz da değiller. Bu şeylerin doğumyerleri ve tarihleri vardır. Değişebilirler ve başlarına birşeyler gelebilir. Etrafta dolanabilirler.

Kimi insanlar sizin bir canlıdan, bir fiziksel organizmadan, hareket eden atomlar topluluğundan başka birşey olmadığını düşünmeniz altında sadece bir sağduyu (ya da sadece iyi bir bilimsel düşünce) olduğunu düşünebilir. Fakat, birisinin herhangi bir canlıyı dönüştüren bir kimliğe sahip kişiliğe inanması için hayaletlere inanması gerekmez.

Sizi siz yapan nedir ve sınırlarınız nende başlar, nerde biter? Cevabınız açık görünüyor: bir bilinç merkezisiniz. Ancak dünyada bilinç nedir? Bilinç, zihnimizin hem en açık hem de en esrarengiz özelliği. Bir yanda, deneyimlerin öznesi olduğu kesindir; algılardan ve duyumlardan zevk alır, fikirleri ortaya atar. Diğer bir yandan, dünya da bilinç ne olabilir? Fiziksel dünya daki canlı fiziksel bedenler böyle bir olguyu nasıl üretebilirler? Bilim başlangıçta esrarengiz olan pek çok olayın -manyetizma, fotosentez, sindirim ve hatta üreme- gizini

çözdü, ancak bilinç bunlardan tamamen farklı görünüyor. Bir kere, özel manyetizma, sindirim ya da fotosentez vakaları uygun aygıtlar olduğu takdirde bütün gözlemciler tarafından izlenebilir ancak herhangi bir bilinç vakasını izleyen gözlemcinin gerçekte çok özel ya da ayrıcalıklı olması gerekir. Bu ve başka nedenlerden ötürü, şimdiye kadar iyi bir bilinç kavramı geliştirilemedi. Bilinç kuramının nasıl olması gerektiğine dair bir görüşbirliğine dahi varılamadı. Kimileri "bilim" adı verilebilecek en azından bir gerçek şeyin olduğunu inkar edecek kadar aşırıya gittiler.

Yaşamlarımızın bu denli bildik bir özelliğini tanımlama, niteleme girişimlerine bu kadar uzun zaman direnmesi, onu düşünüş biçiminizin hatalı olduğunu akla getiriyor. Gerekli olan yalnızca daha fazla kanıt, daha fazla deneysel ve klinik veri değil; fakat bizi, gündelik anlamlarıyla yüklü tüm tanımlarına karşılık düşen bilinç diye tek ve bildik bir olgunun varlığına götüren varsayımların dikkatlice tekrar düşünülmesidir. Dikkat bilime yöneldiği zaman kaçınılmaz olarak akla gelen şaşırtıcı sorulan düşünün bir kez. Diğer hayvanlar bilinçli midirler? Bizim olduğumuz gibi mi bilinçlidirler? Bilgisayar ya da robot bilinçli olabilir mi? Bir insan bilinçdışı düşüncelere, bilinçdışı acılara, duyumlara ya da algılara sahip olabilir mi? Bir bebek doğum esnasında mı yoksa öncesinde mi bilinçlidir? Rüya gördüğümüzde bilinçli miyiz? Bir insan birden çok bilinçli özne ya da egoyu bir beyinde barındırabilir mi? Bu soruların tatminkar cevapları, kuşkusuz, bilinçle ilgili çeşitli sorunsal adaylarının davranışsal kapasite ve içsel durumları hakkındaki görgül bulgulara bağlı olacaktır. Ancak bu türden her görgül bulgu için şunu sürekli soracağız: bunun bilinç sorununa getirdiği boyut nedir ve neden? Bunlar doğrudan görgül somlar değildir; hatta düşünce deneyleri yardımıyla cevaplanabilecek kavramsal somlardır.

Bizim ortalama bilinç kavramı öyle görünüyor ki "içerden" ve "dışardan" ibareleriyle kabaca karşılanabilecek iki ayrık düşüncede ele alınabilir. İçerden bizim bilincimiz açık ve yaygın görünür: ya da bilincinde olmadığımız

Karaciğerimizin kafatasımızda ve beynimizin de karın boşluğunda olduğunu farzedin. Dünyaya bakarken ve dinlerken karaciğerlerimizle düşündüğümüz fikrini makul bulacağımızı düşünür müsünüz? Düşünceniz gözleriniz arkasında ve kulaklarınızın arasında gerçekleşir gibidir; ancak bu beyniniz burada olduğu için mi, yoksa kendinizi, gördüğünüz yerden konumlandırduğunuz için mi böyledir?

pek çok şeyin olageldiğini biliriz ancak, hiçbir şey bize bilincinde olduğumuz şeyler kadar yakından bildik değildir. Bilincinde olunan şeyler ve onların bilincinde olma şekli, olmanın nasıl birşey olduğunu belirler.

Ortada bir bakış açısı var ve buna göre bilinç, evreni çok farklı iki şeye ayıran bir özellik gibi: ona sahip olanlar ve ona sahip olmayanlar. Ona sahip olanlar öznedir. Kiremit, cep bilgisayarı ya da bir elma olmak hiçbir şeye benzemez. Bunların içleri vardır ancak gerçek bir içleri -iç yaşantıları- bakış açılan yoktur. Bu kesinlikle kendim olmak gibi (benim "içerden" bildiğim birşey) ve neredeyse kesinlikle sen olmak gibi (en ikna edici bir şekilde sen de aynısı olduğunu bana söylediğin gibi) ve muhtemelen bir köpek ya da yunus olmak gibi (eğer yalnızca söyleyebilselerdi!) ve hatta belki de bir örümcek olmak gibi birşey.

Diğer zihinler, diğerleri sözkonusu olduğunda (diğer insanlar ve diğer yaratıklar) onlar ister istemez dışardan ele alınır, ve onların izlenebilir çeşitli özellikleri, bilinçleri sorunuyla ilişkili olarak bizi etkiler. Yaratıklar duyumlarıyla, aralıklı olarak çevrelerine gereken tepkileri verirler; şeylerin farkına varır, acı veren durumlardan uzak durur, sorunları öğrenir, planlar ve çözerler. Zekâ sergilerler. Ancak konuyu bu şekilde ele almak peşin hüküm vermek gibi algılanabilir. "Duyumlarından" ya

da "acıveren" durumlardan söz etmek örneğin, bilinç konusunu çoktan hallettiğimiz izlenimi verir. Yaratıkların robotlardan farkı nedir; gerçek ya da muhayyel olmaları mı? Organik ya da biyolojik olarak bize benzer olmaları mı?

Bu benzerlik tabii ki derece türünden olup birisinin hangi türden benzerlik kıstası kullanacağına dair sezgisi de muhtemelen güvenilmez olur. Balıkların balıksılığı bizim gibi bilinçli olduklarına dair inancınızı azaltır ancak kuşkusuz ki azaltmamalıdır. Şempanzeler deniz salyangozları kadar aptal olsalar dahi yüzlerinin bile bize benzerliği hiç kuşkusuz ki onları bağışık guruba dahil etmenize yeter. Su sinekleri bizim büyüklüğümüzde (ya da sıcakkanlı) olsalardı kanatlarını kopardığınızda acı çektiklerinden (bizim çektiğimiz türden acılar, dişe dokunur olanlardan) çok daha fazla emin olurduk. Şu değil de bu düşünceleri hesaba katmanız gerektiği fikri nerden geliyor?

Açık bir cevap çeşitli "dış" göstergelerin, her bilinçli öznenin (varlığın) içerden bildiği her ne ise o şeye dair az çok güvenilir işaretleri olduğudur. Fakat bu nasıl doğrulanabilir? Bu dile düşmüş "diğer zihinler sorunu"dur. Kendi durumunda insana içsel yaşantısının karşılığını izlenebilir, dış davranışlarla doğrudan izleyebilirmiş gibi gelir. Ancak her birimiz şiddetli tekbenliğinin ötesine geçeceksek/aşacaksak açıkça imkansız olan birşeyi yapabilmeliyiz: içsel ve dışsal olanın çalışmasını başkalarında tasdik etmek. Onların kendi çalışma durumları hakkında anlattıkları işe yaramaz bu bize ancak dışsal olanın yine dışsal olanla çalışmasını verir: algı ve zekanın gösterilebilir kapasitesi ile konuşma ve özellikle "içgözlem" yapmak normalde elele gider/yanyanadır. Akıllıca tasarlanmış bir robot bize iç yaşantısını anlatabilseydi ve doğru bağlamlarda doğru sesler çıkartabilseydi onu bağışık guruba dahil etmeye hakkımız olur muydu? Belki, ancak aldatılmadığımızı kim söyleyebilir? Buradaki soru öyle görünüyor ki şöyle: gerçekten açılmış olan bir iç lamba var mı yoksa içerde karanlıktan başka birşey yok mu? Ve bu soru cevaplanamaz gibi görünüyor. Öyleyse, Belki de yanlış yola çoktan girdik.

deviNim

1930 M. Fehmi **KUBİLAY**

1990 **Muammer** AKSOY

1990 Çetin EMEÇ

1990 Turan DURSUN

1990 **Bahriye** ÜÇÖK

1993 Uğur MUMCU

1993 Sivas Katliamı

Ve bütün **demokrasi** savunucularını **saygıyla anıyoruz.**

deviNim

YENİLMEZ-AKLIN AY-KRALI

sadık türksavaş

Yeraltının ebedi gecesinin, tunç duvarlar ardındaki çileli Titanlar'ı; ...ruhun içe dönüşü ile, acının bilgeliğine ulaşacak ve Güneş'in dünyasını, tekrar Güneş ışığının dünyasına çevirecek olan Yenilmez-Aklın sabırlı bir kahramanını, ...zorunlu bir sayıklamanın anlamsız kâbusunu, varoluş onuru ile aşacak olan kararlı bir ölümlüyü, ...bereketli Korintho'un Ay-Kralları'ndan Yüce Sisypheos'u yaratacak ve eski Dünya'nın gizli bilgisini yeni Dünya'ya bir kez daha açacaklardır.

Irmak Titanı Asopos'un güzel kızı Aigina'nın, Yüce-Dağ'dan inen bir kartalın pençelerinde çırpınan yükselişini, çaresiz bakışlarla izleyen Sisypheos; ...gördüklerini Asopos'a anlatacak ve hiddetinden köpürerek taşan Irmak Titanı'nın, Yüce-Dağ'ın düzenini sarsmasına neden olacaktır... Tanrıların Kralı'nın yıldırımlı öfkesini kendinde toplayan Sisypheos, Yüce-Dağ'dan üzerine gönderilen Ölüm-Cini'ni, kurnaz bir oyunla kısıklarak bağlayacak ve ÖLÜM'ü toprağın tüm insanlarından, bir zaman için bile olsa uzak tutmayı başaracaktır.

Ancak, Tanrıların-Kralı Ölüm-Cini'ni kurtararak Sisypheos'u yeraltının en derin dibine fırlatacak, ...ve bir kayayı bir tepeye doğru itmeye, zirveye bir parmak kala ise, gizli bir kuvvetle kayayı tekrar geri yuvarlıyarak her şeyi yeniden başlatmaya mahkum edecek, ...ne acı ki, Sisypheos'un çilesi ebediyete kadar böyle sürecektir.

Bütün kaslarını gererek kayaya ilk hareketini veren Yüce Ay-Kralı, bir an için görkemli tepenin zirvesinde Ölüm-Cini ile göz göze gelecek ve yeraltının ürpertici uğultusunda yankılanan sesi ile, O'na şöyle seslenecektir:

- Ey, kendi kendini tekrar etmeye mahkum edilen el konulmuş kaderim, ...Şunu bil ki, ..hareketsiz kesildiği yerde, çevresine korku ağlarının boyunduruğunu ören zorbalardır senin

kederin... Ey, ellerimin ve ayaklarımın gücünden taşarak onurunu kurtarmak için çırpınan aklım,... Şunu anla ki, ...Küçük bir gününü yaşantısını, Obüyük gününü içine sığdıran güçtür senin hünerin... Ey, hayatla hayat içinde yanarak, isteğimin bedenini öldüren ruhum... Şunu hisset ki, ...ebedi ölümün korkusu karşısında, korkusuz bir ölümü kutsamaktır senin eserin.

Ölüm-Cini, ürpertici çığlıkları ile yeraltını çınlatarak tepeden inerken, kayayı tepeye doğru itmekte olan Ay-Kralı'na şöyle seslenir:

- Şunu unutma ki, Ey Toprak-Oğlu, ...kelimeler çamur olup kalıplaşmaya başlayınca, pınarlar da kurumaya başlar.

Yüce-Kral coşkuyla konuşmaya başladığı sırada, her ikisi de tepenin orta noktasına gelmişlerdir.

- Ey, Karanlıkların Cini, ...kelimeler, öğle vaktinde insanı sokan birer böcektir sadece, ...Oysa, ...Bir gün her şeye kadir bir "KELİME" çıkacak ve Demircilerin Tanrısı'nı yıldırımlarından ayırarak, O'nu başka bir varlık olarak görecektir.... Her şey er geç tersine dönecek ve kaderler bir kez daha değişecek.

Yüce Ay-Kralı, zirveye yaklaşmakta iken, sinirli çığlıklar atarak aşağıya inen Ölüm-Cini şöyle h

- Şunu da unutma ki, ...Ey Toprak-Oğlu, ...İnsan iki başına iken mutlaka şeytanla birlikte, ...Fakat, tek başına iken kesinlikle çaresizdir. Yüce-Kral tam zirveye ulaşmak üzeredir ki, ...dev kaya korkunç gürültülerle, yukarıya bakmakta olan Ölüm-Cini'nin üzerine doğru yuvarlanır... O an, Yüce-Kral aşağıya dönerek şöyle seslenir:

- Ölümdür, ...insanı kendi kurtuluşundan KURTARAN, oysa Dünya'dır, ...sadece AKLA miras kalan.

HAYALET GEMİ

Aylık **Dergi** Sayı 11 Ağustos 1993
15000 TL KDV Dahil

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Yerelması İletişim Evi
adına
A.Babur AKYOL

Yazı Kurulu

Selçuk AKMAN Sedef ERKMAN
Murat GÜLSOY Nazlı ÖKTEN
Pınar TÜREN Halide VELİOĞLU

Katkıda Bulunanlar

Mehmet AÇAR Ferhat AKTAN
Zeynep AKTÜRE Coşan BORA
Cüneyt A. GENÇ Ergun KOCABIYIK
Orhan SELİM Sadık TÜRKSAVAŞ
Kaan YAZICIOĞLU

Kapak Tasarımı

Yalçın KARACA

Reklam ve Halkla İlişkiler Sorumlusu

Kaan YAZICIOĞLU

Dağıtım

YERELMASI İletişimevi

Reklam Koşulları Arka Kapak 4500000 TL
Kapak içi 3500000 TL (Renkli) 2750000 TL
(Siyah-Beyaz) iç Sayfalar 2500000 TL (Renkli)
1750000 TL (Siyah-Beyaz)
Abone Koşulları 150 000 TL (Yıllık) KDV
Dahildir. Hesap no. 4151-207 Babur Akyol T.C.
Ziraat Bankası Çemenzar Şubesi
Yazışma Adresi Hayalet Gemi
Yerelması İletişim Evi Bahariye cad. Hacı Şükrü
Sok. Sağlık ap. Kat 3, Daire 7 Kadıköy -İST.
Tel 41 42 45 7 Faks 41 42 45 8

**Eğer *Hayalet Gemi* ile
ilişki kurmak
istiyorsanız...**

**Herhangi bir evin loş
odalarından birinde
gözlerinizi kapatın.
Ve karanlıkta bir koltuğa
kendinizi bırakıp,
geçmişi ve geleceği
ve
en önemlisi bugünü
düşünüp sorular sorun.**

**Sonra
yaklaşmakta olan
Hayalet Gemi ' yi düşleyin.**

**Ya da
bize yazın.**

ELMA Kurtlarından MEDYA Kurtlarına

Reklam Ajansınız İçin

Radio TV Kanalınız İçin

Basın Kuruluşunuz İçin

"Hızlı ve Güvenilir"

Piyasa Araştırmaları
Ve Veri Bankacılığı

TÜRK YAZININDAN SEÇİLMİŞ

AŞK
ŞİİRLERİ

DİKKİYYİN
İNCİ ASENA

UMUT
ŞİİRLERİ

DİKKİYYİN
TURGAY FİŞEKÇİ

CEZAEVİ
ŞİİRLERİ

DİKKİYYİN
REFİK DURBAŞ

KISA
ÖYKÜLER

DİKKİYYİN
SEMİH GÜMÜŞ

AŞK
ÖYKÜLERİ

DİKKİYYİN
SEMİH GÜMÜŞ

ÇIKTI!

değerli kitaplar yayımlar.